

Un conjunt ceràmic de finals del segle III d. C. a Vilauba (Camós, Pla de l'Estany)

Pere CASTAÑER i MASOLIVER (*)
Joaquim TREMOLEDA i TRILLA (*)
Assumpta ROURE i BONAVENTURA (*)

ABSTRACT

The building of the second and third phase of the roman village of Vilauba, was founded in the first century A. D. and it stood till the end of the third century A. D. when it was totally destroyed for reasons still unknown. This sudden demolition paralyzed everyday life at the moment of the destruction and the rooms sealed off their content, which would have allowed us to know their material culture. This paper centers on the study of the ceramic material found in the interior of a room that was used as a storeroom, and so concentrated a large part of the utensils used commonly.

Key words: Ceramic, Roman Village, Destruction, Third Century.

INTRODUCCIÓ

No és l'objectiu del present treball tornar a repassar la història de la investigació del jaciment, que d'altra banda ha estat ja publicada de manera exhaustiva fins l'any 1985 (Roure et al., 1988, pp. 11-12), sinó donar a conèixer l'estat actual de la recerca, els problemes de l'excavació i les perspectives de solució en les futures campanyes de treball.

Com veurem més endavant, si bé el gruix del treball està dedicat a l'estudi concret d'un àmbit, de les seves característiques i a l'anàlisi dels objectes ceràmics trobats al seu interior, és evident que no podem perdre la seva relació amb la resta d'estructures, troballes i interpretacions que configuren la vil·la de Vilauba.

És per això, que tenint com a base l'estudi ceramològic i estructural pretenem replantejar i contrastar les dades obtingudes durant els primers anys d'excavació i afinar-les, corregir-les o corroborar-les en la mesura que ens ho permeti el volum d'informació obtingut en aquestes quatre últimes campanyes. Enguany s'han acomplert dotze anys de treball sistemàtic i l'evolució del jaciment es clarifica més cada vegada.

ESTAT ACTUAL DE LA RECERCA. PROBLEMES I PERSPECTIVES

Deixant de banda les vicissituds del jaciment l'any 1932 (fig. 1) (Alsius & Torrent, 1895; Alsius & Butinyà, 1932 a; Alsius & Butinyà, 1932 b; Corominas

& Marquès, 1967), la investigació pròpiament dita comença l'any 1978 i es centrà en l'excavació de la part est de la carretera que porta cap a Pujarnol (fig. 2) (Nolla & Tarrús, 1979, p. 7; Nolla et al., 1985, pp. 49-98).

Si bé es tractava d'un primer tempteig de l'àrea, es posaren al descobert importants restes arquitectòniques entre les que destaquen una sèrie de canalitzacions i una estructura de planta semicircular enllosada amb grans rajoles, que per les seves característiques s'interpretà ràpidament com a part d'un complex termal, malauradament molt afectat per la construcció de la carretera.

L'excavació de 1978 evidencià la poca potència estratigràfica del jaciment en aquesta zona que en cap cas és superior a un metre i que es reflecteix en el reduït ventall cronològic que té respecte al Camp Alt. Efectivament el material recuperat demostra que aquesta part de la vil·la no va més enllà del segle III d.C. (Nolla et al., 1985, p. 95).

A partir d'aquest any els treballs a Vilauba es van intensificar, iniciant-se una col·laboració britànico-catalana, amb la participació de les Universitats de Londres, Bradford i Durham i el Col·legi Universitari de Girona juntament amb el Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles. Aquesta col·laboració va permetre descobrir al voltant d'uns 600 metres quadrats de superfície al Camp Alt i significà el primer pas per comprendre l'evolució del jaciment.

Al llarg d'aquests cinc anys d'excavació conjunta quedà palesa la diferència estructural i cronològica del Camp Alt respecte al Baix. En el primer la potèn-

(*) Col·laboradors del Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles.

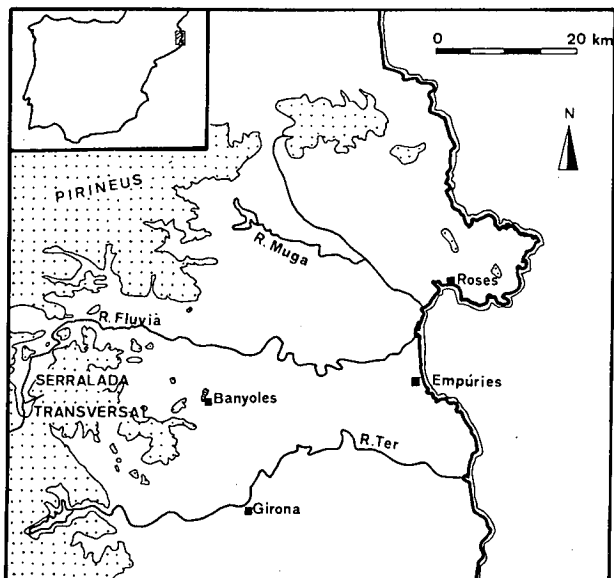

Fig. 1.- Mapa situació de Vilauba.

cia pot arribar a gairebé dos metres i té una complexitat d'edificacions molt superior.

L'excavació, basada en uns principis metodològics nous a casa nostra (Roure, en premsa) va permetre una primera seqüència històrica que fou la base de futures investigacions. En total s'arribaren a definir cinc o sis períodes constructius, encara que alguns d'aquests es limitaven a senzilles modificacions que no afectaven a la totalitat de l'edifici.

Els esmentats resultats foren publicats en diferents articles que reflecteixen el moment en què es trobava la investigació (Nolla & Tarrús, 1980, pp. 17-24; Nolla & Casas, 1984, pp. 163-169; Tarrús, 1982; pp. 19-25; Nolla, 1982, p. 332; Jones et al., 1982, pp. 245-282; Jones et al., 1984, pp. 460-464), tot i que la seva síntesi no es publicarà fins uns anys més tard (Roure et al., 1988). En aquesta obra es manifestà l'extraordinària pervivència del jaciment, d'aproximadament uns set segles i la seva complexitat estructural que es tradueix en la identificació de quatre grans fases.

La investigació d'aquests cinc anys de col·laboració catalano-britànica es va centrar sobretot en l'estudi de les fases més modernes, és a dir, en l'època visigòtica. La majoria d'estructures descobertes pertanyen a la *pars rustica* i estan destinades a la fabricació d'oli, com és el cas del *torcularium* o dels nombrosos dipòsits apareguts. Es tracta d'uns edificis d'aspecte modest propi de la finalitat a què estan destinats.

En el transcurs d'aquests anys es plantejaren diverses qüestions, algunes de les quals continuen avui en discussió.

La primera d'elles fa referència a diversos materials ceràmics de les darreries del segle II i I a.C., que van aparèixer en diferents punts de l'excavació, tant del Camp Alt com del Baix, que si bé no es trobaven associats a cap mena d'estructures pressuposaven l'existència d'una vil·la o assentament d'aquest període.

De fet no deixa d'ésser curiosa la presència de tots aquests materials sino és en relació amb algun tipus d'hàbitat. Aquest problema no està resolt encara en l'actualitat, tot i que en les darreres campanyes hem localitzat també algunes d'aquestes bossades però amb menys abundor.

El coneixement de les fases més antigues amb presència d'estructures, que començava a insinuar-se, es veia privat d'una visió més global degut a la gran superposició que impossibilitava que pogués ésser seguit a tota la superfície excavada.

En la publicació de la monografia sobre el jaciment s'apunten ja alguns dels problemes que calia respondre. Un d'aquest és per exemple les diferències constructives entre les fases II-III i IV-V que any rera any s'han anat confirmant. També que entre les dues primeres fases i les dues últimes existien uns estrats d'enderroc que significaven la fi de la fase III (Roure et al., 1988, p. 39), però desconèixiem quines eren les seves característiques i la seva causalitat.

Un dels principals problemes en que ens trobàvem era la migradesa del material ceràmic que no permetia treballar amb uns marges cronològics més reduïts i més fiables, ja que per algunes de les fases donar

Fig. 2.- Situació de l'entorn on es troba la vil·la.

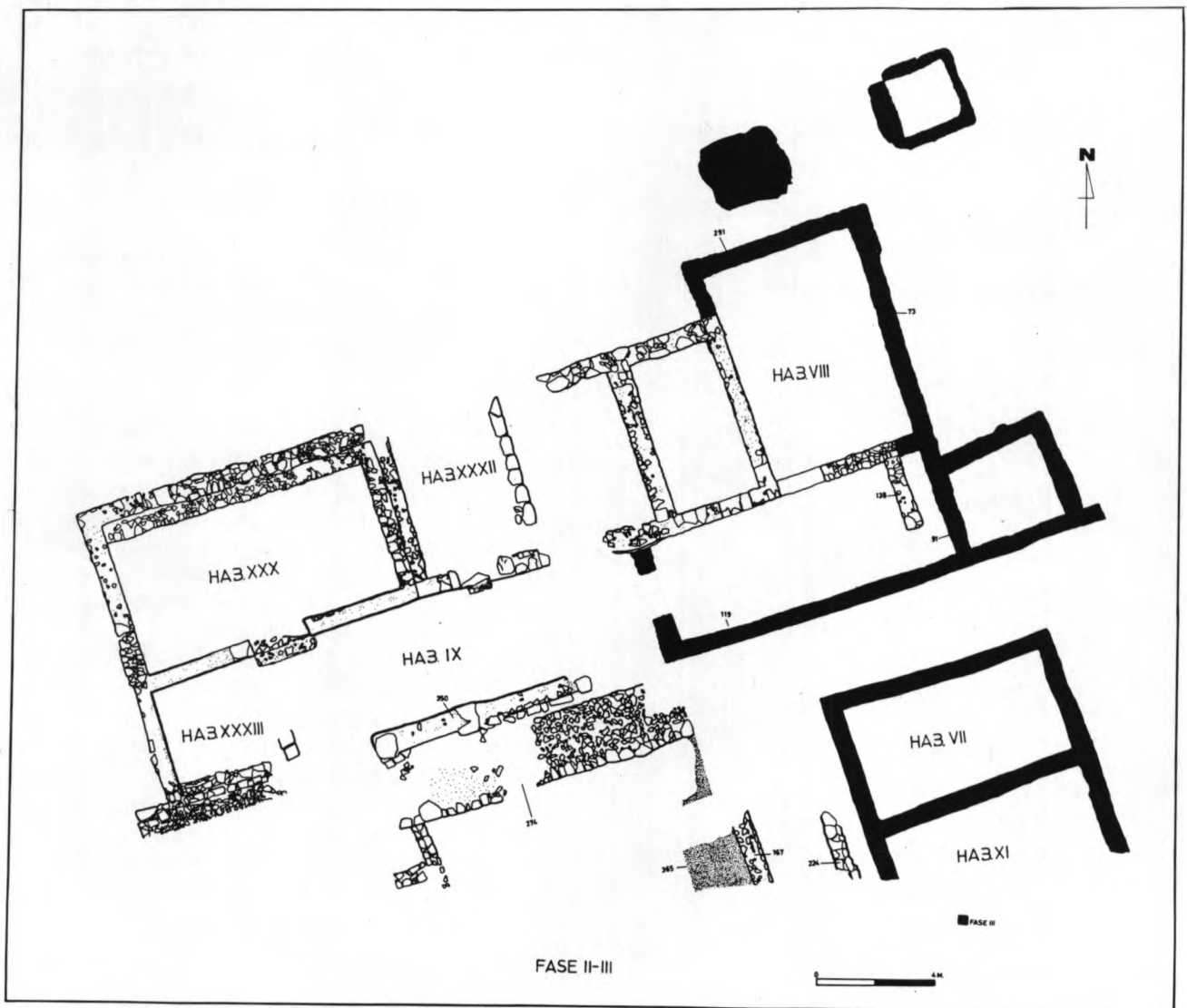

Fig. 3.- Planta de la fase II-III de Vilauba.

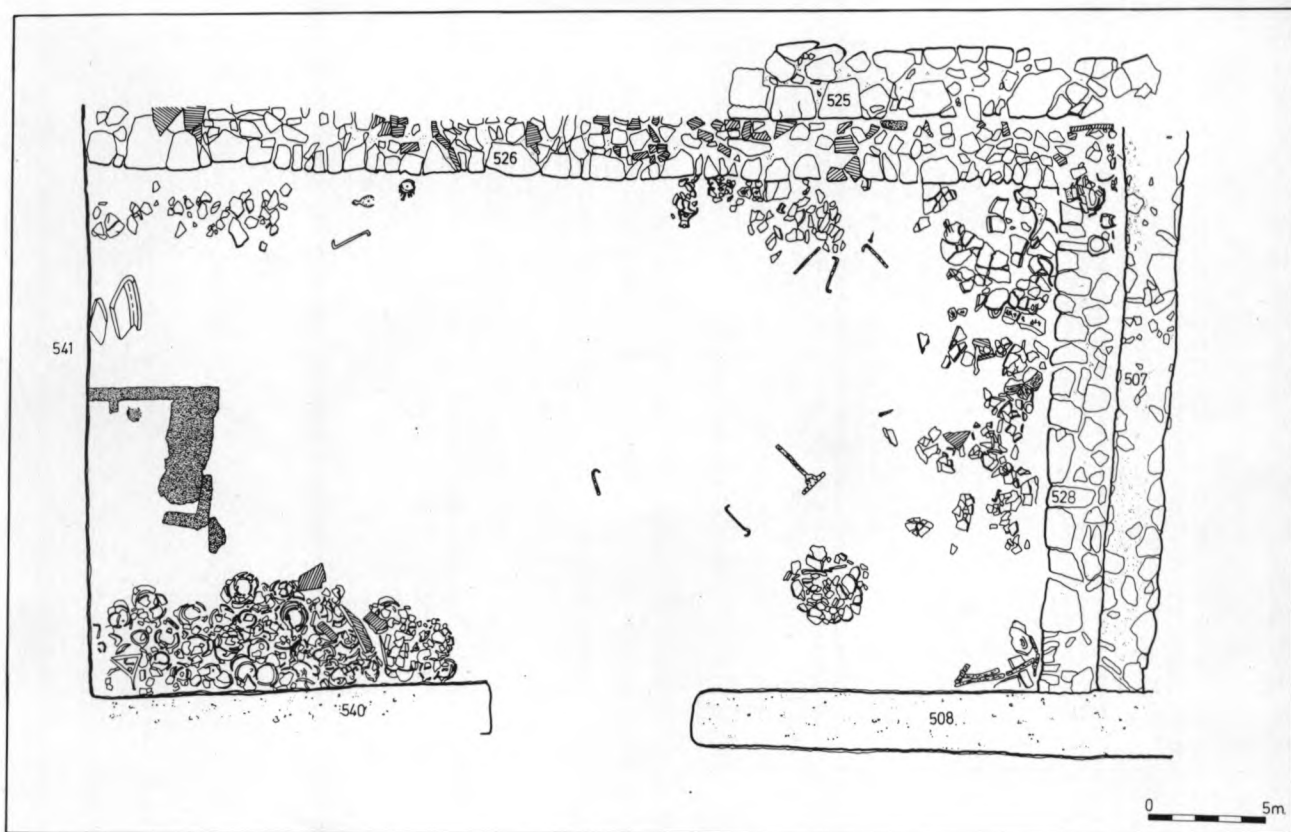

Fig. 4.- Planta de l'habitació amb la distribució de les peces tal i com aparegueren en l'excavació.

Fig. 5.- Vista des del nord de l'habitació XXX una vegada acabada la seva excavació, arran dels murs de tancament est i sud s'hi pot veure adossada la banqueta.

una datació correcta era molt difícil (sobretot per a les fases més tardanes).

A partir de 1986 i fins avui s'han anat plantejant una sèrie de campanyes encaminades a resoldre algunes de les qüestions comentades anteriorment. L'objectiu principal era aprofundir en el coneixement de les estructures corresponents a les fases més antigues.

Fou per això que l'excavació es centrà en la part oest del Camp Alt, on semblava que hi havia més possibilitats de trobar-les. A més en aquesta zona les estructures de les fases es limitaven a un gran pati obert per a la qual cosa era més fàcil l'excavació dels estrats inferiors. Això feia possible per primera vegada la seva excavació, tot i obrir una gran superfície (que hem anomenat Sector F).

Alguns dels resultats d'aquestes darreres campanyes han estat publicats en diversos articles i conferències (Castanyer et al., 1986 b; Castanyer et al., 1987 b; Castanyer et al., 1988 a; Castanyer et al., 1988 b; Castanyer et al., en premsa), no obstant creiem que val la pena fer un breu repàs de les conclusions a que hem arribat.

- S'ha volgut comprovar que només existeixen estructures corresponents a la fase V, i que es limiten a un gran pati obert. Pensem que són la fi de l'edifici pel cantó oest, ja que més amunt, l'any 1978-79 s'hi realitzaren una sèrie de sondejos segons els quals aquí no existien restes d'estructures. Aquest pati obert funciona per tant amb el *torcularium*; originà-

riament hauria estat paviment amb un *opus signinum* de molt mala qualitat. En qualsevol cas es tracta d'estructures destinades a la *pars rustica* (patís, corral, etc.).

– La fi de les dues primeres fases de Vilauba s'identifica de manera molt espectacular per la presència d'un potent estrat d'enderroc que cobreix totes les seves estructures, aquests nivells de destrucció són generals a tota l'àrea excavada fins al moment, i en ells hi intervé de manera decisiva el foc. A més, aquesta destrucció es degué produir de manera sobtada, ja que els seus ocupants no tingueren temps d'endur-se'n cap dels útils, eines o propietats que hi havia al seu interior.

– Cronològicament aquest moment d'enderroc es pot relacionar perfectament amb el moment d'abandó de les restes descobertes al Camp Baix l'any 1978 i que constructivament tenen unes característiques molt semblants.

– Es confirma la diferència constructiva i funcional entre les estructures de les fases II-III i la IV-V, ja que mentre les primeres estan destinades a zona residencial i estan fetes amb materials més nobles. Les segones, d'aspecte molt més senzill, són per a l'explotació agrícola i ramadera.

– Segons l'estudi de les restes paleocarpològiques i faunístiques aquestes diferències estructurals sembla que van lligades a un canvi d'orientació en l'explotació del territori. L'aspecte que cal destacar més d'aquest canvi és el conreu de noves espècies vegetals com la civada i la cria de cavalls joves, així com la fabricació, en quantitats importants d'oli, que seria una part de l'excedent agrícola per comercialitzar.

Tot i que les qüestions enumerades anteriorment signifiquen un avanç en el coneixement general del jaciment resten encara diversos problemes que caldrà resoldre en futures campanyes i amb treballs exhaustius de les àrees excavades.

Així, continua essent una incògnita la possibilitat de que existeixi un nucli original de la vil·la datable a època tardo-republicana. De fet, en l'excavació del Sector F no hem trobat cap indicatiu que permeti afirmar-ho, ja que l'extracció dels nivells inferiors a les

Fig. 6.— Part sud de l'habitació XXX en curs d'excavació durant l'estiu de 1987.

fases II-III només ens ha aportat material ceràmic d'època flàvia (Castanyer et al., 1988 b; Tremoleda et al., en premsa). Aquesta datació coincideix plenament amb la proposada com a final del que nosaltres anomenem precedents (Roure et al., 1988, pp. 57-58).

Una altra qüestió pendent era la d'establir una datació clara i precisa pel moment d'enderroc de la fase III. Aquesta problemàtica serà tractada de manera més extensa en l'apartat final d'aquest treball.

L'últim problema que cal tractar és el dels nivells establerts entre la fi de la fase III i la posterior construcció dels murs de la fase IV i V. Fins el moment però el material recuperat és molt escadusser i poc significatiu i no permet una datació precisa del moment de reedificació de l'assentament.

Creiem que el treball que presentem pot aportar la solució a alguns d'aquests problemes o si més no, servir per plantejar noves hipòtesis que caldrà acceptar o rebutjar segons els resultats de les properes campanyes d'excavació. Aquesta dinàmica serà la que permetrà en un futur establir, encara que de manera aproximada, la seqüència històrica de Vilauba i, per tant, del procés romanitzador a casa nostra i el seu pas per la fase visigòtica, que l'han convertit, precisament per la seva llarga durada en un jaciment d'extraordinària importància.

LA VIL·LA I LES SEVES PARTS. IDENTIFICACIÓ I DESCRIPCIÓ

L'edifici que estudiarem tot seguit correspon en bona part al que s'ha identificat com Fase II-III. Com ja hem dit anteriorment el seu coneixement es deu sobretot a les darreres campanyes d'excavació, per bé que la seva presència havia estat ja detectada abans (fig. 3).

Les seves restes apareixen en gairebé tota l'àrea d'excavació (tant en l'excavada fins el 1984 com en el sector F). No obstant, la major part es situa al cantó sud, ja que en la zona nord no n'hem trobat cap indicatiu. De fet les úniques estructures que hi hem trobat són un pou i un forn, elements que estaven ja a l'exterior de la vil·la.

L'orientació general dels seus murs és de nord-oest a sud-est i de sud-oest a nord-est. Constructivament presenta una sèrie de característiques comuns, com per exemple que els seus murs estan fets amb rierencs i units amb argamassa i que solen anar revestits d'estuc.

Considerem que si bé hi ha unes diferències estructurals que fan possible distingir entre una fase II i una fase III, el fet que la darrera sigui una remodelació de la primera en la que es conserva en bona part el seu sentit general, permet considerar-les com part d'un mateix edifici. Com veurem més endavant aquesta remodelació o fase III afecta només a l'extrem oest (creació de noves habitacions, inutilització d'altres, etc.).

En realitat el seu estudi detallat demostra que la planta del primer edifici (fase II) era molt més regular i canònica, amb unes mesures i una disposició que es veuran alterades per l'esmentada remodelació de la fase III.

A la fase II pertany la filada d'habitacions que fa de límit de l'edifici per la seva banda nord. D'aquestes, quatre tenen pràcticament les mateixes mesures, mentre que la de l'angle nord-oest (habitació XXX) ocupa l'espai de dues d'elles.

L'HABITACIÓ XXX

L'anomenada habitació XXX correspon a la que s'ha individualitzat i interpretat com a magatzem o rebost de la vil·la (fig. 5). Efectivament, com es veurà més endavant, la seva excavació ha permès recuperar un important conjunt mobiliari que ens fa pensar que aquesta estança compliria l'esmentada funcionalitat, almenys en el darrer moment d'utilització de l'edifici (figs. 4 i 6).

SITUACIÓ

Es troba situada a l'extrem nord-oest (figs. 3 i 5) i de fet en constitueix el límit de l'edifici en aquesta part, ja que durant la campanya d'estiu de 1988 es pogué comprovar que aquest cos residencial de la vil·la finalitzava en aquesta habitació, per continuar amb una altra filada de compartiments en direcció sud.

Degut al sistema d'aterrossament en direcció nord-sud i oest-est, l'únic que fa és regularitzar i buscar diferents plans horitzontals del pendent natural del terreny per tal d'assentar-hi la nova construcció. L'habitació XXX per la seva situació a l'angle nord-oest constituïria el punt més elevat de l'edifici residencial.

Com podem veure en la planta de la fig. 3 forma part d'una sèrie d'estances, la majoria de dimensions regulars, correlatives i articulades al llarg d'un passadís amb el que es comuniquen per la seva banda sud. Les seves dimensions, a excepció de la que aquí estudiarem són d'uns 3,40 metres d'amplada per uns 5 metres de llargada.

Algunes d'elles no s'han pogut veure en la seva totalitat, ja que al seu damunt s'hi construïren diferents habitacions pertanyents al segon edifici de Vilauba. No obstant, l'orientació dels murs així com la conservació a un nivell inferior dels accessos d'aquestes estances cap al passadís permeten deduir que en aquesta vessant nord s'hi trobarien un total de quatre habitacions (dues d'elles excavades en la seva totalitat) de mides regulars, i una altre molt més gran al seu extrem que seria el magatzem o rebost).

Hem de dir que ha estat precisament l'excavació del sector F el que ha permès veure i entendre molt millor el procés històric-evolutiu que va seguir el jaciment al llarg d'uns quasi set segles, i que si bé ja s'havia detectat a partir dels primers anys d'excavació, no es documentà de forma tan clara i d'una manera tan espectacular.

DESCRIPCIÓ (fig. 4)

Ens trobem davant d'un àmbit rectangular que deixa de superfície útil 9,30 metres de llarg per 5 metres d'amplada. Està limitat per diferents murs l'amplada dels quals oscil·la entre els seixanta i els setanta-cinc centímetres. Els murs són fets amb rierencs, alguns d'ells força grans, units amb argamassa i que

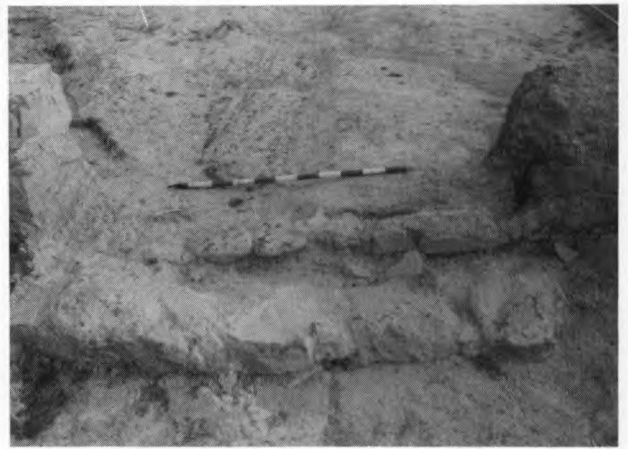

Fig. 7.— Detall de l'accés a l'habitació XXX, amb el llinard que conservava restes de fusta i un graó que baixava al nivell del corredor.

l'únic treball que tenen és el de regularitzar alguna de les seves cares per tal d'obtenir unes línies més o menys regulars de paret. Sobre els sòcols s'utilitzaria un material més feble, normalment el tapial. Durant l'excavació es fa molt difícil distingir les possibles estructures realitzades amb materials febles, com és el cas de murs o banquetes, ja que degut a la destrucció la major part de l'àrea està coberta amb tapial procedent dels alçats de les parets, la qual cosa fa molt difícil distingir-lo de l'estructura que ha quedat *in situ*.

La seva part interna conservava en força bon estat les restes del revestiment o enlluït que la recobria. Està fet amb una fina capa de calç, sorra i aigua, amb la seva cara externa polida i aplicat sense cap més preparació sobre el sòcol de pedra i l'alçat de tàpia.

Especialment interessant és el límit sud, ja que en ell s'hi troba l'única obertura i accés documentat. Perfectament centrada en relació a l'estança s'hi troba una obertura que comunica amb el passadís (habitació IX) i articula aquest espai amb la resta d'habitacions de l'edifici. Especialment interessant fou la recuperació d'una part del bastiment de fusta de la porta, fabricat amb roure martinenc. Per la seva banda interna aquest accés anava revestit amb estuc de color blanc (fig. 7).

Per salvar el desnivell respecte el passadís més baix s'hi troba un graó, ja que el seu nivell de paviment correspon a la segona terrassa en direcció nord-sud. L'esmentat graó està construït amb rierencs, units amb abundant argamassa fins a cobrir-lo totalment i ocupa la totalitat de l'obertura.

Sens dubte l'aspecte constructiu que destaca més d'aquesta habitació XXX és la presència d'unes altres parets, adossades als límits nord i est. Inicialment es plantejà l'hipòtesi d'uns murs dobles, però ben aviat, en començar l'excavació del seu interior es veié com al seu damunt s'hi trobaven dipositats diversos objectes mobiliaris, i que per tant no havien tingut mai un alçat. Es tractava en realitat d'una mena de bancs dipositats al voltant de l'estança que s'utilitzaven per guardar-hi eines i útils propis d'una vil·la.

A diferència de les parets que serveixen de límits, aquests banquetes utilitzen altres materials per a la

seva construcció, sobretot fragments de *tegulae* i *opus signinum* per tal de buscar un nivell horitzontal en la seva part superior. La seva alçada oscil·la entre els 30 o 40 centímetres i pel que s'ha pogut comprovar amb l'excavació del mes d'agost d'enguany no tenen cap mena de fonamentació i descansen directament sobre l'argila i el nivell de pavimentació.

Finalment parlarem de les estructures o elements apareguts en el seu interior. El primer que cal comentar és el seu nivell de paviment, que malgrat haver desaparegut en moltes parts de l'habitació en d'altres es trobava força ben conservat. Està fet d'una capa d'argamassa de calç, sorra i aigua i que està dipositada directament sobre l'argila, sense cap mena de preparació. El que més destaca és la seva superfície, que està enlluïda, de manera semblant a la de les parets.

Durant l'excavació del passat estiu en què es va finalitzar tota l'habitació, va aparèixer al centre de la mateixa una concentració de carbons que no formaven part de les restes de l'embigat, ja que es trobaven perfectament encaixats dins el nivell de paviment i que podien correspondre a algun element estructural de la mateixa estança, a més definia una forma gairebé rectangular, d'uns 30 centímetres d'amplada per uns 40 centímetres de fondària. Aquest element en trobar-se exactament al centre de l'habitació podria haver format part d'un pal per suportar part del pes de la teulada. Això ve recolzat per les mateixes mides de l'habitació que són gairebé el doble que les de la mateixa filada nord i que per tant aconsellarien reforçar l'embigat amb un pal al mig.

Cal afegir que aquest pilar es troba centrat en relació a l'obertura que comunica amb el passadís, amb

la qual cosa s'evitaria que el pes de la coberta carregués al seu damunt, on no existeix paret.

Pensem que l'estructura que acabem de descriure fou plantejada des del moment de la seva construcció amb la finalitat de servir de magatzem d'aquesta part de la vil·la. Està clar que si no haguéssim trobat tot el material al seu interior hagués estat més difícil esbrinar la seva funcionalitat, però en qualsevol altre cas l'existència de murs dobles o banquetes pot ajudar-nos a interpretar la utilitat de les restes trobades.

ESTRATIGRAFIA

Després de l'extracció dels nivells superficials produïts per l'aportació hidràulica i pels treballs agrícoles del camp s'hi troben els estrats propis del moment d'abandó i de funcionament de les dues darreres construccions. El primer d'ells és el format per un gran amuntegament de pedres, producte de l'abandonament i posterior caiguda de les parets. La seva intensitat pot variar, ja que al tractar-se d'una àrea en que les úniques estructures existents són les d'un pati obert, la major concentració es troba lògicament en els llocs on hi havia les parets.

En general són nivells força petits i sovint difícils de distingir, ja sigui per la seva composició (argila pròpia d'un terreny) o per la poca acumulació de restes d'activitats normals d'un assentament d'aquestes característiques i que en aquesta zona no degueren ser molt importants.

Aquests estrats cobreixen uns altres nivells formats igualment per argila de color verdós. La seva funcio-

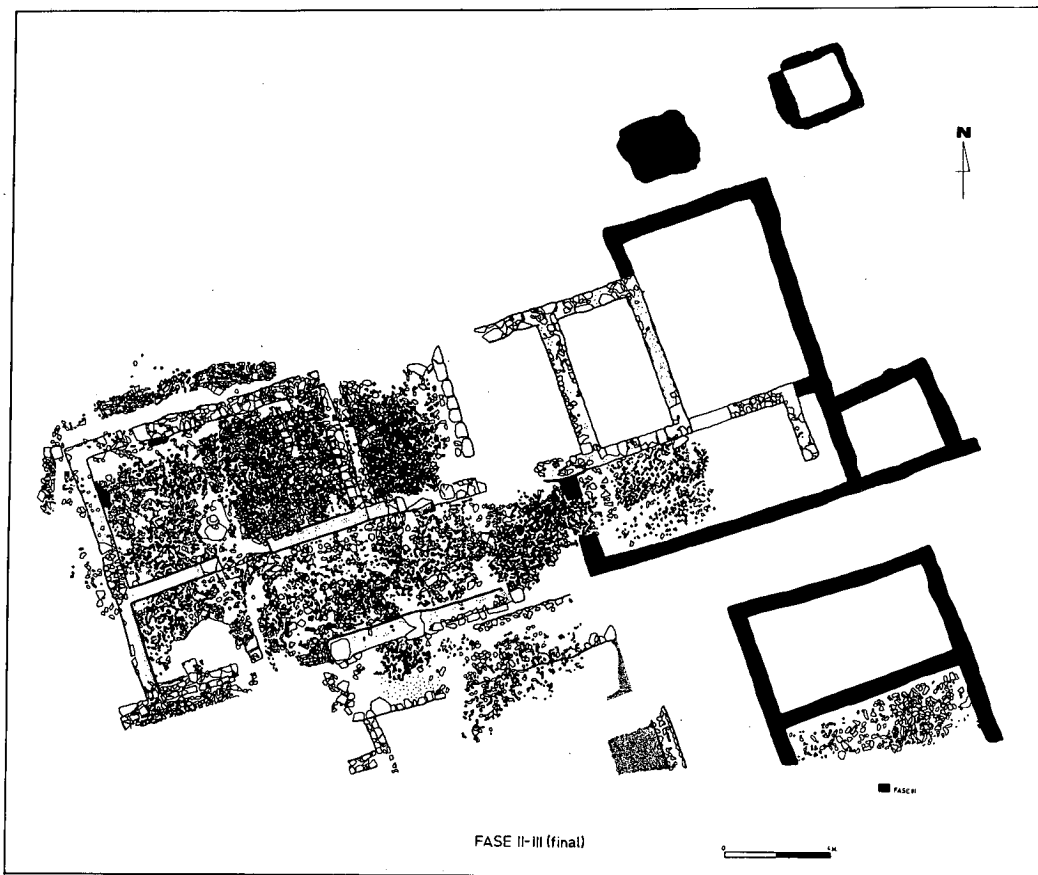

Fig. 8.— Planta parcial de l'enderroc de la fase II-III que cobria l'habitació XXX i adjacents.

Fig. 9.— Fotografia que permet apreciar la potència de l'enderroc de la teulada sobre les habitacions XXX, XXXII (larari) i IX (corredor).

nalitat és regularitzar el terreny i buscar un pla horitzontal per assentar-hi els murs de la fase més tardana. Això fou necessari ja que entre les fases II-III i la IV-V no existeix una línia de continuïtat estructural (no ens referim aquí a l'aspecte cronològic), doncs a l'enderrocar-se el primer, el terreny quedaria forç variable. La seva excavació no sol aportar gaire material ceràmic. Val a dir que en alguns punts els murs del període final es troben recolzats directament sobre els de la Fase III.

Per sota aquests estrats d'anivellació s'hi trobava una potent capa composta bàsicament per argila cuita i tovot, molt dura i que no va aportar tampoc gaires mostres de material ceràmic. El seu procés de formació es deu igualment a la caiguda de les parets de l'habitació, car no era més que l'alçat de les parets descomposat.

Si bé metodològicament en l'excavació es separà un estrat format pel tovot (E-521) i un altre per a la teulada caiguda (E-523) queda clar que tot i tenir una composició diferent formen part del mateix procés de destrucció de l'habitació. La capa E-523 estava formada doncs per les teules, trossos de bigues, etc. i era molt espectacular en tota aquesta zona.

De fet la seqüència estratigràfica que estem descrivint pot considerar-se general a tot el jaciment ja que sintetitza també la seva evolució estructural (Roure et al., 1988, p. 42, fig. 22, secció núm. 8).

Aquests nivells de destrucció que es poden veure en les figs. 8 i 9 apareixen esgraonats en algunes (és interessant assenyalar que només en les que reutilitza les estructures de la fase II, ja que com hem dit la remodelació de la fase III comporta un aixecament del nivell), la qual cosa demostra l'aterrament de nord a sud i d'oest a est almenys per al moment inicial de la vil·la.

El següent estrat és el format durant el moment de funcionament de l'habitació i que contenia nombrosos objectes, sobretot de ceràmica i metall. Es tracta doncs de l'única capa que sí podia tenir un valor cronològic clar, ja que la quantitat de material recuperat fou molt important. Aquest nivell s'assenyala amb el número E-557.

La major part d'aquests objectes (a excepció dels que es trobaven al damunt de les banquetes) estaven dipositats sobre un estrat de molt poca potència i que

estava compost per calç i que no apareixia amb la mateixa intensitat en totes les zones. Aquesta capa correspon al paviment de l'habitació i té una inclinació de nord a sud.

En els llocs en què no s'hi troba passem directament a un nivell d'argila de color verdós, igual que la del mateix subsòl, però que no és del tot estèril doncs al seu interior conté força material ceràmic. Probablement correspondria als treballs d'adequació del terreny necessaris per a la instal·lació de la vil·la.

A sota seu, tot i haver-hi realitzat algun sondeig no s'hi han trobat restes més antigues (possible fase republicana). Assenyalar només que la ceràmica trobada en aquests estrats inferiors ha confirmat la seva data d'edificació en època flàvia. La ceràmica d'importació està formada per T.S. Aretina, algunes amb decoració aplicada (Goudineau, 1968) i per T. S. Sud-gàl·lica, amb les formes Drag. 15/17, Drag. 24/25 i Drag. 27 (Oswald, 1931, pp. 168-169; Oswald & Price, 1920; Vernhet, 1975).

CERÀMICA

A l'igual que en la majoria de jaciments de les comarques gironines, amb una cronologia baix-imperial, el nombre de ceràmiques amb un origen africà resulta molt important si el comparem estadísticament amb les altres importacions. De fet a Vilauba, si descartem els materials recuperats en els nivells fundacionals el 90% de la ceràmica importada, ja sigui comuna o fina, era de procedència africana.

Grosso modo podem dir que aquesta ceràmica tenia la seva àrea de producció a l'Àfrica Proconsular i Mauretania, és a dir l'actual Tunísia. Com a característiques més destacables direm que té una extraordinària difusió per tota la Mediterrània, mercat al qual estava destinada la seva fabricació, encara que tampoc hem de descartar les necessitats pròpies de la seva àrea. La seva llarga pervivència va des del segle I al segle VII d.C.

Malgrat aquests aspectes generals hem de distingir diferents tipus que han pogut ésser individualitzats segons le formes, decoracions, llocs de producció i cronologies. Els més importants són T.S.A. Clara A, la C i la D, encara que són també conegudes més específiques i de menys difusió. Totes aquestes produccions són d'una qualitat força alta, la seva superfície està coberta per un vernís de color roig-taronja i poden anar decorades a rodeta, estampillades o amb relleu aplicat.

La seva difusió es degué realitzar principalment per via marítima i arriba amb la mateixa intensitat tant a jaciments urbans com a rurals així com també a les diferents capes socials de la baixa romanitat. Aquest extraordinari èxit fa que puguem afirmar que fou la ceràmica més difosa pel Mediterrani durant tota l'antiguitat clàssica.

L'inici del seu estudi és deu, a l'igual que moltes altres bases de l'arqueologia moderna a Nino Lamboglia (Lamboglia, 1958, pp. 257-330; Lamboglia, 1963, pp. 145-212), que en el període comprès entre els anys 1958 i 1963 realitzà la primera classificació de les formes de la T.S.A., estudi que significà un gran avanç pels jaciments que cronològicament anaven des del segle I al IV d.C.

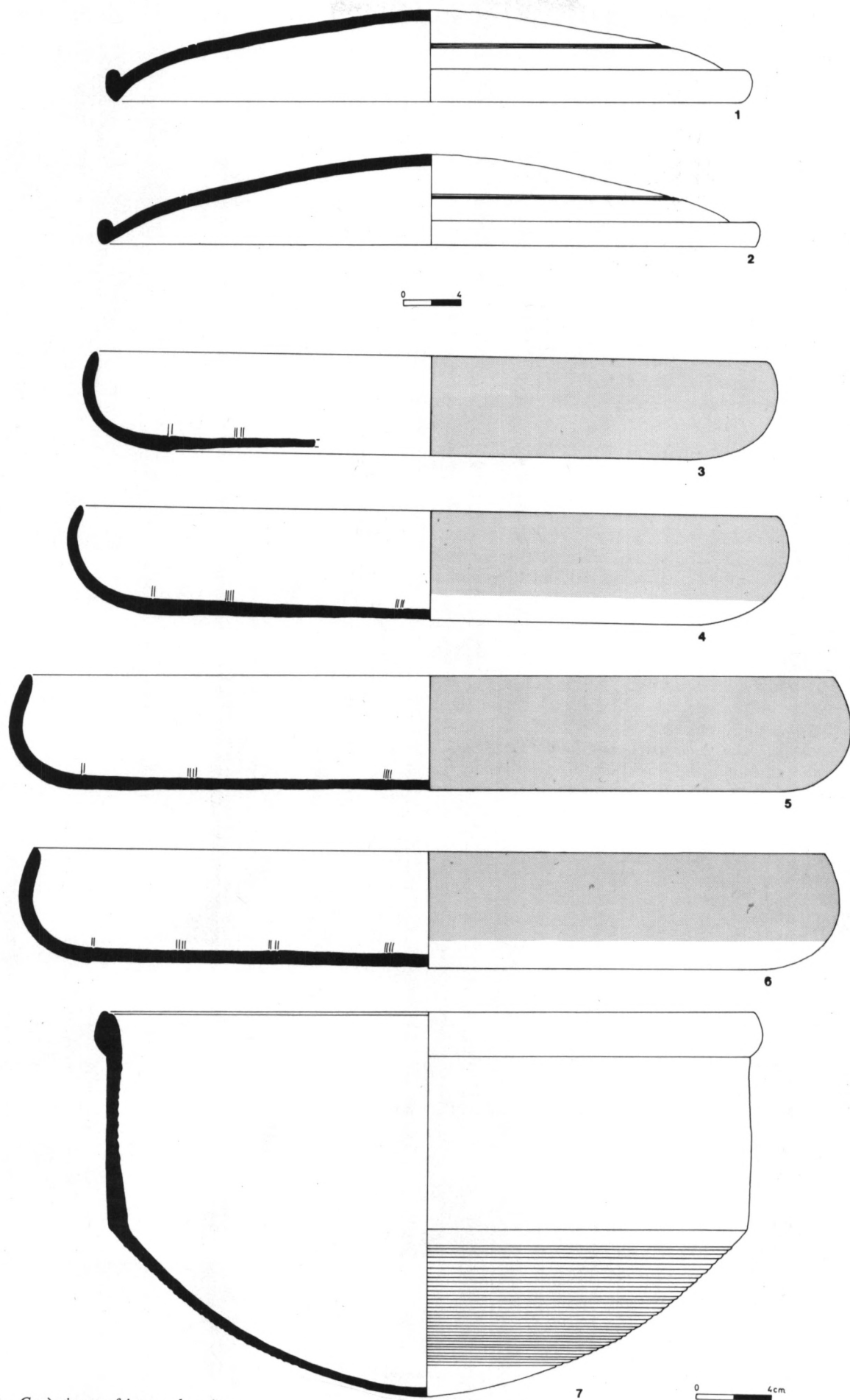

Fig. 10.- Ceràmiques africanes de cuina.

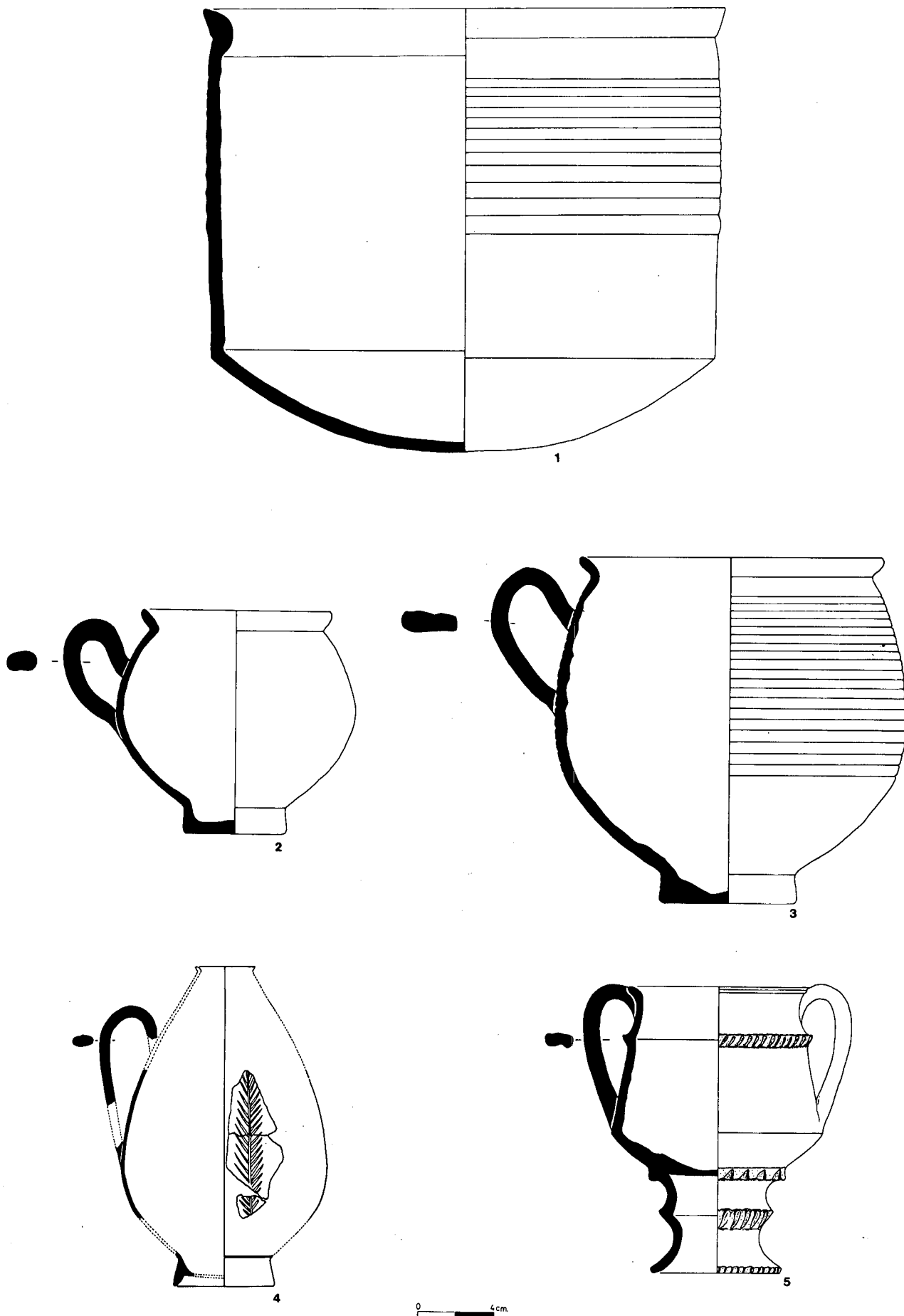

Fig. 11.— 1, 2 i 3, ceràmica africana de cuina; 4, ceràmica de l'Aouja; 5, copa en ceràmica comuna.

Fig. 12.— Fotografia dels fragments recuperats de la peça de l'Aouja.

La base d'aquesta tipologia la proporcionà l'excavació d'Albintimilium (Lamboglia, 1950). Aquesta primera aproximació conté alguns errors propis de l'estat d'investigació, ja que inclou dins una mateixa sèrie ceràmica produccions de procedència molt diversa. A més el fet d'haver estat realitzada partint sobretot de jaciments situats a l'occident de la Mediterrània podria comportar diferències notables amb altres situats a l'orient, no només cronològiques sinó també respecte al seu repertori formal, difusió, etc.

Un estudi que solucionà en bona part aquestes mancances és el realitzat per J. W. Salomonson (Salomonson, 1968), ja que la seva principal aportació consisteix en sintetitzar i establir l'equivalència entre les classificacions portades a terme per l'escola occidental (bàsicament l'italiana) i l'escola oriental (excavacions britàniques). Aquests treballs signifiquen un pas endavant en la individualització d'algunes fàbriques, sobretot de ceràmica decorada amb relleus aplicats, com és el cas de la d'El Aouja.

Després d'un període relativament curt en el que es continua avançant en l'estudi de la ceràmica africana (es comença a definir la ceràmica africana de cuina, les seves característiques, formes, etc.) apareix un nou treball, el de John Hayes (Hayes, 1972), que inclou tota la vaixel·la fina de la mitja i baixa edat imperial, que si bé està basada en les excavacions de jaciments orientals el seu autor és també un bon coneixedor dels museus i excavacions occidentals.

Una de les seves principals aportacions és la correcció d'algunes dades cronològiques que fins el moment s'havien donat com a bones (sobretot pel que respecte als tipus C i D perllongant-les fins el segle V i VII d.C.). Més que un estudi que preten individualitzar les diferents fàbriques o tipus el que fa és elaborar una síntesi formal de tota la ceràmica africana, així per exemple no es diferencia la Terra Sigillata de la producció de cuina que per a la seva funcionalitat i característiques cal separar de la vaixel·la fina de taula. Tot i això aquest manual ha estat una eina bàsica per a excavacions d'aquest període i ha ajudat a afinar les seves datacions com és el cas de Vilauba.

Finalment cal afegir, que aquest procés de recerca ha continuat i continua encara viu, així la publicació

de l'*Atlante delle forme ceramiche* (Diversos autors, 1981; Martin, 1978, pp. 152-199), representa l'actualització dels treballs anteriors alhora que aporta noves dades cronològiques fruit de les noves excavacions realitzades al Mediterrani. Per contra en aquesta publicació sí que es troba individualitzat cada tipus, amb les seves característiques generals i el seu repertori formal. Una altra aportació destacable és l'estudi que es realitza de les ceràmiques de cuina.

Com ja hem dit però les contínues excavacions fan que poc a poc el coneixement d'aquestes ceràmiques sigui més complet, així per exemple podem citar la identificació d'un tipus de cassola d'africana de cuina desaparegut a casa nostra, a Empúries (Aquilué & Nolla, 1984), o de tipus com el d'El Aouja en l'excavació d'habitació XXX a Vilauba.

La presència de ceràmiques africanes a Vilauba no és estranya, ja que és precisament en els estrats de formació, funcionament i abandó d'aquest primer edifici on se'n troba en major quantitat. Si realitzem un breu repàs dels materials recuperats ens adonem que els tipus i formes que apareixen són els típics de la major part de jaciments i *villae* de les nostres comarques.

El tipus menys representat és la T.S.A. Clara C, amb poca varietat formal, ja que només hi trobem la Hayes 48, que és una de les primeres formes d'aquesta producció i que s'ha de col·locar a inicis del segon terç del segle III endavant (Hayes, 1972, pp. 65-67) i la forma Hayes 50, que és la més corrent d'aquesta producció. De fet l'aparició d'aquest tipus ceràmic al mercat mediterrani s'ha de situar en la primera meitat del segle III d.C. i de mica en mica anirà substituint els productes de la T.S.A. Clara A. Són ceràmiques amb una qualitat superior, amb argiles dures, depurades i compactes i amb un vernís molt bo i ben adherit. En general podem dir que són formes obertes, plats amb la vora exvasada (com les formes de Vilauba).

En major quantitat trobem la T.S.A. Clara A, amb un ampli repertori que recull algunes de les formes més antigues, així com també de les més modernes. Dins les primeres hi tindriem la forma Hayes 8 (Hayes, 1972, pp. 32-33), bol carenat amb una senzilla decoració feta amb dues o tres línies motllurades, típic de la segona meitat del segle II d.C. Hi trobem també formes comuns del segle III, com és el cas de la Hayes XXX i la Lamboglia 3b.

Acompanyen aquestes produccions les ceràmiques de cuina, importants pel seu volum i que en general es limiten a plats/tapadora, olles i cassoles, sovint amb vernís a l'interior i amb una patina a l'exterior. Són molt freqüents en jaciments del segle II i III d.C. i de manera menys significativa al segle IV d.C. Un lot important d'aquestes formes fou reconstruït després de l'excavació de l'habitació XXX.

La més moderna de les produccions africanes correspon al tipus D, amb una única variant formal que és la Hayes 58 A, que si bé és de les més antigues d'aquest tipus s'ha de datar fins la primera meitat del segle IV d. C. (Hayes, 1972, pp. 92-93). Hem d'assenyalar però que tots aquests fragments ceràmics van aparèixer en llocs que fan difícil l'associació clara i contundent a les primeres estructures de Vilauba (fase II-III).

En les tres darreres campanyes d'excavació en què s'ha destapat bona part de la planta d'aquest edifici, sota un nivell de destrucció molt espectacular no ha aparegut cap fragment de Sigillata Clara D, la qual cosa fa, com ja hem dit anteriorment, que la datació obtinguda per a l'amortització de la primera vil·la pugui oscil·lar entre vint i trenta anys. Aquesta forma, que arriba amb certa abundància a casa nostra (Nolla & Puertas, 1988, p. 21; Casas, 1989), es defineix com un plat que pot arribar a tenir unes dimensions força grans.

En general doncs, i pel que fa a les ceràmiques d'origen africà de Vilauba, podem dir que hi ha una tendència del material que situa la utilització plena del primer edifici entre mitjans del segle II i tot el segle III d.C. i que el seu enderroc, cas de confirmar-se la no presència del tipus D, caldrà situar-lo entorn el 280 d.C. (com així ho diu el material ceràmic i numismàtic aparegut en el sector F) i no en la primera meitat del s. IV d.C. com s'havia suposat inicialment (Roure et al., 1988, p. 102).

Vist ara el marc general d'aquests tipus ceràmics vegem quines són les formes que van aparèixer a l'interior del magatzem, quina és la seva cronologia i les principals característiques.

LES IMPORTACIONS AFRICANES FINES

Sens dubte, el vas ceràmic més excepcional trobat a l'interior de l'habitació XXX, és una gerra definida per A. Carandini com a produccions C i C, si bé, altres investigadors de la ceràmica africana també l'havien individualitzat com és el cas de J. W. Salomonson que la defineix com A/C o de L. W. Hayes que l'anomena C (Diversos autors, 1981, pp. 147-176; Hayes, 1972, p. 289; Salomonson, 1968, pp. 80-154).

No obstant el nom més comú que serveix per identificar aquest recipient és el de ceràmica d'El Aouja, ja que és precisament en aquesta regió de Tunísia on es produïa i on s'han trobat en més abundància (fig. 11, 4).

De fet la seva troballa es pot qualificar d'excepcional, no només degut a què a Vilauba no se n'havia trobat mai cap, sinó perquè a Catalunya constitueix un dels pocs exemplars documentats fins ara en excavacions arqueològiques (Solies, 1989, pp. 334-335). Malhauradament només hem pogut recuperar alguns fragments de la peça, que per les seves característiques degué quedar trencada en trossos molt petits, alguns dels quals estan afectat per l'acció del foc i que en conjunt ha dificultat l'assignació de fragments dispersos a aquesta peça i la seva posterior reconstrucció. Així i tot disposem d'una sèrie d'elements que ens permetran saber quina era la seva forma concreta i part de la rica decoració que devia tenir. Abans però creiem que és interessant repassar breument les seves característiques formals.

La major part de formes d'aquesta producció imiten altres recipients fabricats en material no ceràmic, ja sigui vidre o bronze, encara que també pot copiar formes de ceràmica de parets fines o de la mateixa T.S.A. A i C (decorada o no amb relleus aplicats) o fins i tot de ceràmica comuna.

El tret més característic de la ceràmica d'El Aouja és la seva decoració feta amb relleus aplicats i que

fan que sigui una de les manifestacions artístiques més importants del segle III d.C. Aquesta decoració pot ésser feta amb rodeta o a motllo.

Els motius decoratius fan referència sobretot a escenes del circ o de l'amfiteatre així com també escenes de la vida religiosa (culte a Mitra i cristianisme). Aquest tipus de decoració tan específic va permetre a J. W. Salomonson adonar-se que alguns d'aquests vasos havien estat fabricats per a una funció molt concreta, la de celebrar els Fasti esportius de famílies o associacions que tenien animals salvatges i d'equips de *venatores* organitzats per competir en el circ o l'amfiteatre (Salomonson, 1960, pp. 49-50).

És interessant assenyalar que gràcies a les decoracions d'aquest vasos s'han pogut identificar alguns equips, com és el cas dels *Perexii* que tenia com a símbol la corona amb quatre fulles girades a la dreta i a l'esquerra, del qual se'n coneix un exemplar guardat al Museu Arqueològic de Barcelona, encara que en aquest cas la peça fou adquirida probablement al nord d'Àfrica i no trobada en una excavació de casa nostra. Cadascun d'aquests equips tenia un símbol que acompanyava la corona i que els permetia diferenciar-los dels seus competidors (Sanmartí, 1980, pp. 409-416). En aquest article es fa un repàs dels diferents vasos de la forma Salomonson I i III, identificant fins el moment a cinc d'aquests equips que són: els *Telegenii*, els *Pentassii*, els *Tauriscii*, els *Sinemantii* i els *Perexii*.

No obstant, existeix una gran varietat en els motius decoratius i sovint fa que aquestes peces no tinguin una concepció unitària, el que demostra una certa llibertat de l'artista per a la seva fabricació. En general, però, mostra un relació directa amb moments i escenes de la vida del seu lloc de producció i per tant n'és un reflex, característica que no es troba en les altres produccions ceràmiques del segle III.

Algunes formes pel fet d'ésser tancades tenen el vernís només a l'exterior. Una altra característica és el fons alt, amb un peu ben marcat, peces que són fabricades sobretot a Tunísia, a les regions d'El Djem i El Aouja i que s'exportaren de manera molt limitada a bona part de les costes del Mediterrani occidental.

Les oficines i llocs de fabricació es degueren situar al voltant de Bizacena, a la zona costanera i degut a que són sobretot formes tancades i que ja eren fabricades amb altres materials com vidre i bronze o bé en ceràmica comuna, va fer que la seva difusió fos extraordinàriament reduïda i que, per tant se'n trobin molts pocs exemplars fora del lloc d'origen, on sí que tenien una significació concreta ja que estaven destinades a un mercat intern.

A diferència de les altres ceràmiques africanes trobades en aquest magatzem o rebost, aquestes formes sí que tenen uns límits cronològics força ben definits. Assenyalar per exemple el cas d'una forma d'El Aouja que porta com a decoració, l'impressió d'una moneda de Gordià III i que, per tant, dona una dada cronològica relativa que va del 238 al 244. De fet, gran part d'aquesta producció s'ha de situar al segle III d.C., encara que segons quina sigui la forma pot haver-hi lleugeres variacions (Diversos autors 1981, p. 147).

Resumint doncs, direm que és una de les manifestacions més importants del realisme figurat i de l'ar-

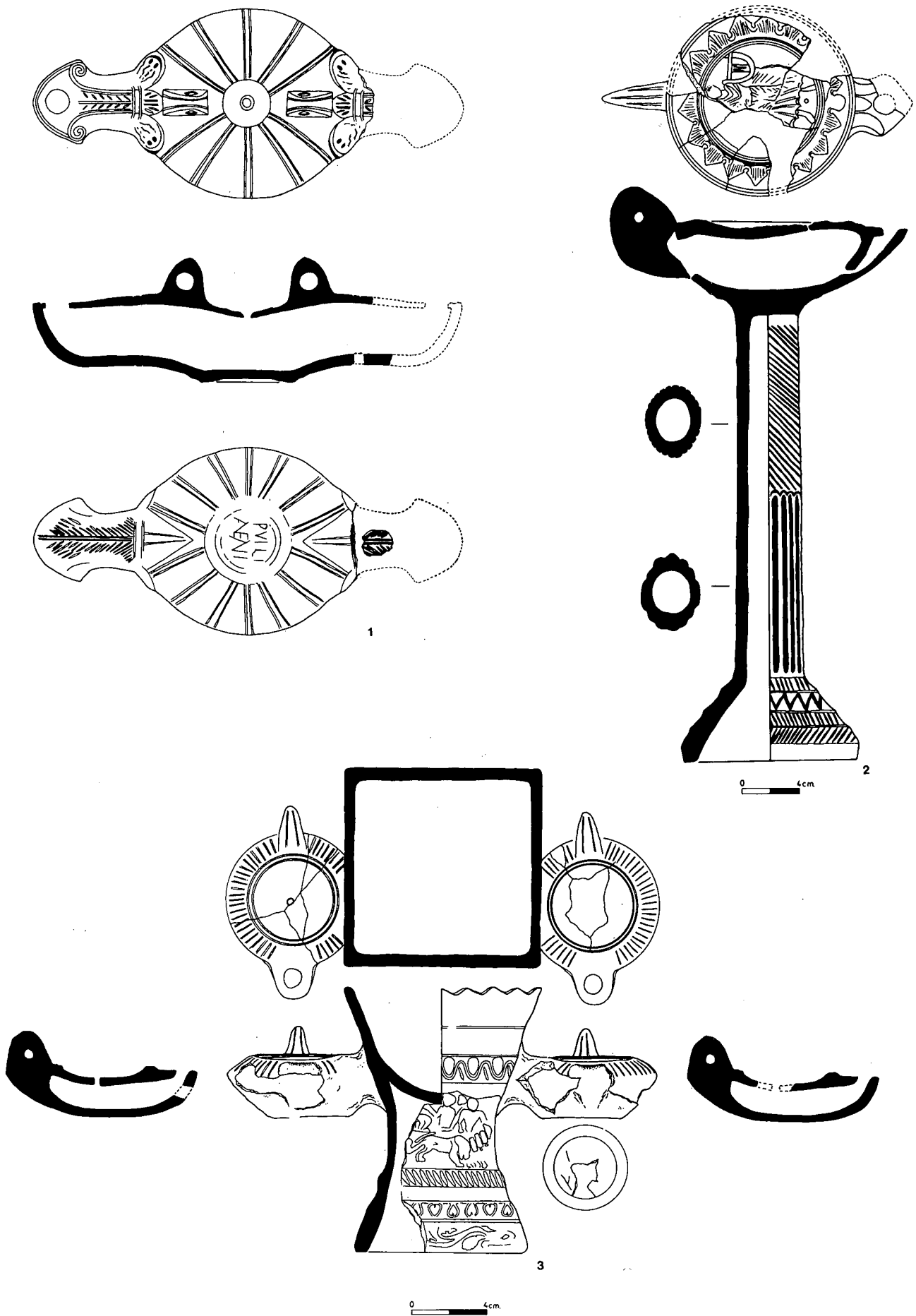

Fig. 13. - Peces ceràmiques per a la il·luminació.

Fig. 14.- Fragments in situ de la llàntia representada a la fig. 13, 2.

tesanat artístic, que aconsegueix elaborar unes peces d'una gran qualitat (lleugeresa, vernís brillant, riquesa decorativa, etc.), que recorden de vegades el nivell productiu de ceràmiques anteriors com la Sigillata Itàlica i la Sud-gàl·lica (Tortorella, 1987, pp. 284-285).

Com ja hem dit anteriorment l'estat de conservació i el nombre de fragments recuperats, només ens permeten identificar les restes d'aquesta peça amb la forma Salomonson I o Hayes 171 les característiques del peu, la nansa i part de la seva decoració (fig. 11, 4 i fig. 12).

Es tracta d'una gerra amb el cos piriforme i amb el coll estret. De la vora només en queda un petit fragment corresponent al seu inici, seria molt petita i lleugerament inclinada cap a l'exterior. A partir d'aquesta, la paret es va eixamplant progressivament fins a obtenir l'esmentada forma de pera. En la majoria dels exemplars, una mica més avall de la vora hi ha un petit llistó o una incisió poc marcada. Són geres amb un fons alt i el peu ben marcat i lleugerament inclinat. De vegades tenen un petit resalt en la unió entre la paret externa i el peu. Tenen una sola nansa vertical i en forma de cinta, que es situa a la part més ample de la peça.

La seva argila és molt fina i depurada, compacte i de color taronja, característiques que en el nostre cas estan lleugerament alterades degut a l'acció del foc que afectà l'edifici i que ha donat una tonalitat de color gris a alguns fragments. Destaquen sobretot les seves parets que són molt fines, entre dos i tres mm.

El vernís és igualment molt fi, brillant i no massa ben adherit. En la majoria de fragments es pot constatar com aquest no existeix i com en els trossos en que sí existeix és molt fi i diluït, el seu color és taronja clar. El so dels fragments és metàl·lic, fruit d'una bona cocción.

La part més difícil de restituir és la de la seva decoració, ja que només se n'han conservat algunes petites restes i és pràcticament impossible saber l'escena global del vas (fig. 12).

La nansa està decorada amb traces oblíquies, en forma d'espina de peix i amb un llistó vertical central. En aquest cas no sabem com hauria finalitzat, encara que és molt possible que hi hagués unes traces verticals i paral·leles entre si a la seva base. De la

nansa se'n conserva un tros, així com part de l'arrencament superior.

La decoració de les parets del vas estaria separada mitjançant unes palmetes allargades i disposades verticalment, de les quals en tenim tres fragments corresponents a la mateixa palmeta. Aquestes configurarien els diversos panells a l'interior dels quals hi haurien les altres restes de decoració aplicada i que en el nostre cas no hem pogut identificar amb cap dels diversos motius trobats en altres peces semblants.

Pel que fa a la cronologia d'aquest exemplar s'accepta la donada inicialment per J. W. Salomonson, que la situa entre el 200 i el 280 d.C., encara que molt probablement s'hauria de situar cap a mitjan segle III, en un moment de pas de la T.S.A. Clara A i la C.

Es tracta doncs, d'una de les poques peces amb un valor cronològic clar, ja que com veurem moltes de les ceràmiques són de producció local o d'ús comú i per tant amb un ampli ventall cronològic. En aquest cas, pensem que és lògic suposar, tot i el seu possible període d'amortització, que és difícil trobar peces d'aquest tipus entrat ja el segle IV d.C.

LA CERÀMICA AFRICANA DE CUINA

Per ceràmica de cuina africana s'enten la vaixel·la d'ús domèstic, que amb un estil i tècnica especial s'ha de diferenciar de la ceràmica comuna de producció local. La seva poca varietat formal s'explica precisament per la funció a la qual estaven destinades, que fa que al llarg de molts segles observem poca variació tipològica. De fet, la majoria d'aquestes formes són la derivació de models ja concebuts anteriorment, com són les cassoles de comuna grega típiques del segle IV a.C.

La seva identificació es pot fer fàcilment, ja que les argiles són pràcticament iguals a les de la T.S.A. A (algunes d'aquestes formes són contemplades com a tals en certes tipologies). La pasta és doncs d'un color rosat-taronjós, no massa depurada ja que sovint s'hi observen petits grans de sorra i puntets blancs, dura i molt rugosa.

En la part externa de la vora podem tenir una banda patinada o petites bandes de color gris cendra, molt ben adherides, mentre que en la part interna solen portar un vernís o engalba de color vermell fosc i de manera més rara a l'exterior. Segons sembla l'obtenció d'aquesta patina exterior és el resultat d'unes determinades condicions en la cocción. Algunes d'aquestes formes arriben abans que la vaixel·la fina de taula i s'han de situar a partir d'època flàvia (Aquilué, 1987, pp. 202-204).

La seva superfície pot estar polida i tenir petits reguerons o incisions. Dins aquesta categoria s'inclouen totes les produccions que no siguin de la vaixel·la fina de taula i que tinguin unes característiques iguals a les que hem esmentat anteriorment.

- *Els plats-tapadora* (fig. 10, 1 i 2)

Són plats o tapadores que formen el servei amb les cassoles de patina cendrosa. A Vilauba les dues peces recuperables tenen un diàmetre pràcticament igual que volta els 43 centímetres. Es tracta d'una forma amb una llarga vida, ja que comença a pro-

Fig. 15.- Marca impresa en el fons exterior de la llàntia de dos becs.

duir-se a finals del segle I d.C. i perdura fins el segle IV o inicis del V d.C. La seva evolució s'observa gràcies a un progressiu engruiximent del llavi i per la pèrdua de la base si funciona com a plat o del petit pom si s'utilitza com a tapadora (Diversos autors, 1981, pp. 208-209). Sovint presenta la part externa de la vora lleugerament ennegrida o fumada.

En total s'han pogut reconstruir dos plats/tapadores complets, encara que s'han recuperat nombrosos fragments d'altres individus, que degut al seu estat resten encara en fase d'estudi i no s'han pogut restaurar. Podem dir però amb tota seguretat, que almenys hi ha dos exemplars més d'aquesta forma, per les diferents mides dels diàmetres, amb els quals tindríem un total de quatre peces com a mínim.

La seva decoració és molt senzilla, es limita a unes petites incisions en la part externa de l'espalla. Les peces de Vilauba han de correspondre a una etapa relativament avançada dins aquesta producció, ja que tenen un llavi ben marcat (no com les primeres produccions en que aquest no és més que la perllongació de la paret del vas) i un fons completament arrodonit, sense existir cap indici de nansa o base. Si bé la seva cronologia és difícil d'afinar, podem dir que són les formes típiques del segle III d.C., de les que en tenim nombrosos paral·lels a casa nostra (Nolla & Casas, 1984, p. 110).

La llarga durada d'aquesta forma explica el gran èxit que degué tenir. De fet, és una còpia de les conegudes tapadores d'importació itàlica, d'època republicana. La seva mateixa funció com atuells de cuina fa que la seva evolució sigui molt lenta i que es limiti a petits canvis en la secció de la vora i en la presència o no un pom. La seva relació és directa amb les cassoles de vora ametllada, ja que hem pogut comprovar en els individus restaurats com els diàmetres encaixen perfectament.

- Cassoles i plats sopers

Aquesta forma inclou diverses variants que van des de cassoles a soperes i que poden oferir un ampli repertori segons sigui la secció de la seva vora, base, etc., encara que presenten en general uns trets comuns pel que fa a la seva concepció tipològica i funcional. Són recipients alts, amb el llavi ben marcat, aplicat i amb perfil d'ametlla i fons estriat.

Sembla, si bé és difícil establir una línia clara d'evolució, que hi ha un progressiu allargament de la vora (així per exemple en les primeres formes el llavi està ben marcat, buscant gairebé un pla horitzontal, mentre que en les formes més avançades el llavi és pràcticament vertical i esdevé una continuació de la paret de la cassola).

A Vilauba hem pogut refer diferents individus que reflecteixen algunes petites diferències formals entre si. La primera que cal comentar és la coneguda amb el nom de cassola de "vora ametllada" (fig. 10, 7), nom que vé donat per la secció del seu llavi, que està enganxat a la paret. En la seva part superior mostra una petita acanaladura o solc, que pot estar més o menys marcat segons els casos. Són peces de tamany considerable ja que el seu diàmetre arriba als 45 cm.

Com ja hem dit, formen servei amb els plats/tapadora i que és precisament la secció comentada del llavi la que permet un perfecte encaix. Degut a que moltes d'aquestes peces estan cremades es fa molt difícil poder precisar el nombre d'individus que hi hauria en el magatzem en el moment de la seva destrucció.

La seva decoració és molt simple i es pot limitar a una patina de color gris que cobreix la paret externa i el llavi que sol estar molt ben adherida. En algun cas, aquesta patina pot estar disposada en bandes paral·leles horitzontals. El fons del vas és carenat i estriat, encara que les estries no solen arribar fins el final.

Cronològicament abarquen un període molt ampli, tot i les possibles variacions, l'únic que podem dir és que arriben amb una certa abundància a les costes occidentals de la Mediterrània a partir del segle II, encara que en algunes podrien arribar abans. La forma que hem descrit anteriorment pot arribar fins el segle IV o inicis del segle V d.C., encara que aquí el més normal és trobar-la en contextes del segle III d.C.

Una peça que presenta una lleugera varietat respecte les cassoles de vora ametllada és la que es troba a la fig. 11, 1. Es tracta d'una cassola amb al vora ben marcada per la part interior, mentre que en la banda externa manté pràcticament la verticalitat de la paret (només té una lleugera inclinació cap a l'exterior) i de la qual es separa amb un petit graó. És un recipient alt, amb les parets rectes i fons carenat.

Aquesta forma no és molt freqüent en els estrats de funcionament del primer edifici ja que només hem trobat una o dues variants de la mateixa forma i encara de manera fragmentada. La reconstrucció d'aquest exemplar ens permet obtenir la forma completa.

La seva superfície externa pot anar recoberta d'una patina cendrosa, encara que en el nostre cas no se n'hi observen restes. La paret externa presenta una sèrie de solcs.

El més difícil de donar, igualment, és la seva datació, ja que els paral·lels de llavis amb idèntica secció no tenen una cronologia clara (Diversos autors, 1981, p. 220, tav. CVIII, 2), degut sobretot a que no tingueren una difusió molt extensa i per tant no es pot associar a contextos clars.

Aquesta forma sembla que és l'evolució de formes més antigues i que tenen el llavi més marcat i exvasat, com és el cas de la forma Hayes 198 (Hayes,

Fig. 16.- Llàntia en procés de restauració (fig. 13, 3).

1972, p. 210). Aquest mateix autor pensa que les variants més avançades s'han de situar al segle III d.C.

La producció més abundant és el plat escudeller (fig. 10, 3-6), conegut també segons les diferents tipologies com Lamboglia 9 o Hayes 181. Aquesta forma es degué exportar en gran quantitat ja que la seva presència és considerable en els jaciments de casa nostra.

És un plat de paret no massa alta, inclinada lleugerament cap a l'interior, amb el fons pla o una mica elevat en la part central. En total s'han restaurat quatre exemplars, encara que probablement se'n podran restituir una o dues peces més. D'aquestes quatre, tres presenten el peu pràcticament pla, mentre que una d'elles el té lleugerament entrat marcant l'existència de la base.

La seva decoració es limita a una banda patinada a l'exterior de la vora, que en alguns casos pot ocupar tota la paret igualment de color cendrós. En la part interna tenen restes d'un vernís o engalba de color vermellós, fosc i en la seva superfície presenta algunes rugositats i que recorda el de la T.S.A. Clara A (tipus A2). El seu diàmetre és superior als 40 cm.

La darrera forma documentada és un petit recipient (fig. 11, 2-3), ovalat o globular que recorda algunes produccions en parets fines, de vora exvasada i amb una sola nansa decorada amb diferents motllures. Apareix en fàcies del segle II d.C. (Almagro, 1955, fig. 257, 8-9; Casas, 1989).

LES LLÀNTIES

Aquest material si bé és molt minoritari aporta valuoses dades cronològiques, a més de correspondre a uns models tipològicament excepcionals. Estava situat juntament amb altres materials fins en l'angle nord-est de l'habitació. En total hi ha tres individus. Degut a la manera com quedaren afectats per l'intens incendi de la destrucció no podem parlar gaire extensament de les característiques de la seva argila. (Volem agrair a X. Rocas l'informació facilitada).

La primera llàntia és molt interessant, ja que a més de tenir una forma poc normal té una marca incisa (fig. 13, 1). La pasta és de color beige clar, molt dura, depurada i amb restes molt perdudes d'una engalba o vernís que la recobria. Es tracta d'una peça

de doble bec triangular, rematat amb unes volutes molt treballades. Entre les volutes hi ha una espina, que segueix una lleugera canal en direcció a la meta. Amb dues en suspensió. La banda és molt ampla, convexa i amb incisions radials al voltant del disc, que és molt petit. La base és còncava, amb la marca incisa PVLLI AENI entre dues motllures (fig. 15). La part inferior del bec té també una decoració d'espina estilitzada i amb línies incises radials entorn la base.

Aquesta signatura és molt coneguda dins les llànties africanes i n'existeixen nombrosos paral·lels (Deneauve, 1969, pp. 85-86 i 92, lám. XIV); (Hayes, 1980, p. 65, lám. 67); (Balil, 1968, p. 175); (Ponsich, 1961, p. 74, làms. XXXIII i XXXIV). Alguns autors pensen que aquest terrisser podria haver estat ubicat a *Uchi Maius*, prop de Duogga (Hayes, 1980, p. 65).

La seva cronologia es situa segons alguns investigadors a finals de l'època Antonina-Severina (Bailey, 1988, p. 99). Aquesta mateixa marca es troba ben datada en el farcit d'un prou de la vil·la dels Tolegassos entre el 175-210 d.C. (Casas & Rocas, en premsa).

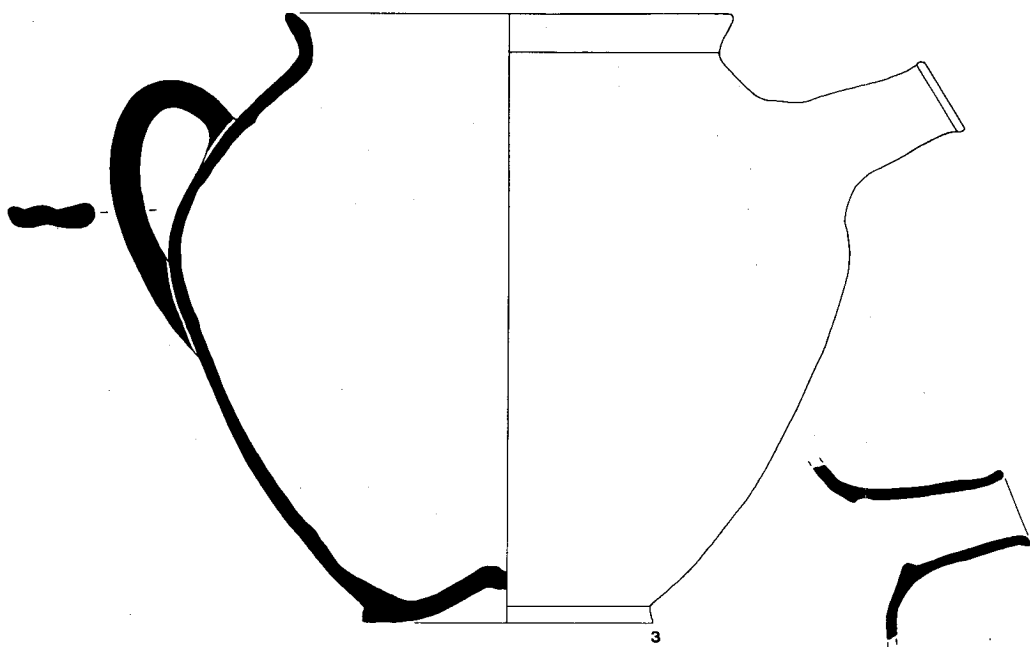
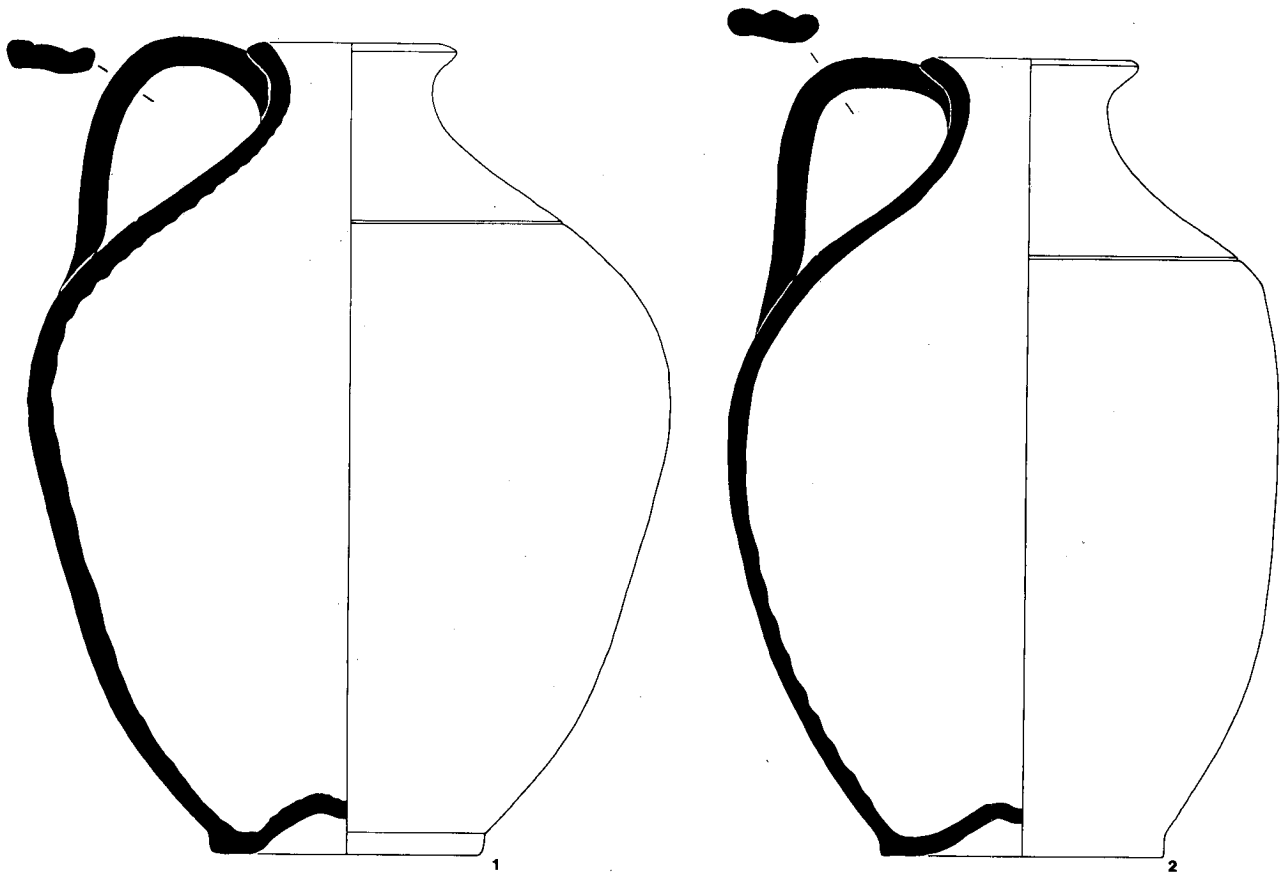
L'exemplar de la mateixa fig. 13, 2, es caracteritza per tenir una banda ampla, plana i decorada per fulles d'acant, d'aspecte triangular. Línia incisa fent zigues-zagues que les uneix. En els seus extrems inferiors i separant cada fulla hi trobem un punt. Té una petita corona o garlanda prop del bec triangular, amb forma de volutes molt esquematitzades. La nansa és motllurada per tres estries.

En el disc hi ha una decoració figurada, amb la representació d'Apol·lo músic o una Musa. La figura apareix de front i va vestida amb *peplos*. Porta a la mà esquerra una lira. Tenim nombrosos paral·lels, amb un repertori de diferents sèries amb semblant motiu (Bailey, 1988, p. 6, Q. 2377 i Q. 2431). Una peça idèntica es data entre el 175 i el 250 d.C. (Bailey, 1988, p. 190, Q. 1718).

El que converteix aquesta peça en un rar exemplar és el seu suport que està format per un llarg tub que es troba soldat en el seu extrem superior al fons de la llàntia. Aquest tub està decorat en dues faixes que ocupen la meitat de la seva superfície cadascuna. La superior amb línies incises oblíquies i l'inferior amb solcs incisos verticals. Aquest tub s'aguanta mitjançant una base cònica decorada igualment amb línies incises oblíquies i en zigues-zagues, formant cinc petites faixes, l'última de les quals és reservada.

Aquest suport fou realitzat a motlle, produint dues parts simètriques que foren unides, essent encara visibles les restes d'aquest procés de fabricació. Per les pròpies característiques de la peça era pràcticament impossible, pel fet de no disposar d'una superfície apta, que dugués marca de terrisser com les altres.

La darrera peça és, sens dubte, la més espectacular (fig. 13, 3) ja que és una composició d'un cos central que sosté dues llànties laterals soldades. La part central és un suport de planta quadrada, encara que s'estrangula en el centre i acaba amb la part superior denticulada. Tot i que es troba en molt mal estat, hem de remarcar que dues de les seves cares estaven decorades, malgrat haver-se'n conservat només una. En aquesta s'hi observen, en la part superior, dues

0 4cm

Fig. 17.- Gerres de ceràmica comuna oxidada.

Fig. 18.— Gerra trobada a l'interior de l'habitació després de caure de la banquetta.

faixes llises i una altra de decorades amb oves; la part central és figurada, representant-s'hi una escena d'una quàdriga tirada per lleons, amb uns personatges al fons. Sota seu hi trobem altres faixes decoratives amb diversos motius com línies oblíquies en relleu i motius vegetals.

Les llànties tenen una banda ample, inclinada vers l'exterior, amb una decoració de línies paral·leles que envolten el disc. Aquest resta separat de la banda per dues motlures o anells. El bec és curt, arrodonit i delimitat per una fina línia horitzontal (tot i que està fragmentat). El disc probablement no tenia decoració, malgrat que no s'ha pogut recuperar totalment. Les nanses són motllurades per dues estries. Les bases planes, molt malmeses, observant-s'hi en una d'elles restes d'una marca incisa, la lectura de la qual és impossible de determinar.

Aquestes llànties —en la seva versió aïllada— es poden identificar amb la forma Deneavuve VII A, i per tant tindrien una cronologia de mitjan segle I a mitjan segle II d. C. (Deneauve, 1969, p. 165). Altres estudiosos donen una cronologia més avançada, de mitjan segle I al segle III d.C. (Provoost, 1976, pp. 555-556). A casa nostra en tenim paral·lels ben datats entorn el 175 i fins al 210 d.C. (Casas & Rocas, en premsa).

És difícil trobar paral·lels de la forma composta, tan sols n'hem trobat una forma que la recorda remotament (Pavolini, 1977, p. 35, tav. XXI, 9) i per les seves característiques podria tenir una significació i funcionalitat ritual, qui sap si no podria estar en relació amb el culte als Lars, que es practicava en l'habitació annexa.

LES PRODUCCIONS LOCALS

En aquest apartat hi trobem la major part dels materials ceràmics recuperats durant l'excavació de l'habitació. Hem de dir que el seu repertori formal es força reduït. L'estudi de les ceràmiques comunes presenta una sèrie de problemes que cal comentar.

En primer lloc, el seu estudi no aporta gaires dades cronològiques, ja que no existeix un cos tipològic clar, no només per a la zona de Banyoles, sinó també per al seu estudi en general. L'estudi dels materials de diferents forns ha permès individualitzar i datar algunes produccions (Nolla et al., 1982, pp. 147-

183). A mesura que apareixin més publicacions de les diferents excavacions, aquesta panorama s'aclareix. Així per exemple, la troballa de conjunts ceràmics de producció local, amb formes senceres, com a Vilauba, és molt important, ja que permet conèixer les diverses formes que s'utilitzaven en una vil·la romana en un determinat moment.

Un altre factor que hem de tenir en compte és que aquest grup ceràmic no té normalment una difusió molt àmplia. Hem d'imaginar que molts dels forns que funcionaven en aquest període tindrien un radi de venda no gaire gran i que es produïen per un mercat local. Moltes de les *villae* disposaven de forns propis per a la fabricació d'una part de la vaixel·la.

Aquest aspecte pot condicionar en certa manera la creació d'un corpus de la ceràmica comú. De fet són ceràmiques fabricades per a l'ús domèstic i això fa que tinguin una evolució molt petita, ja que la seva funcionalitat era molt concreta.

Per enfocar el seu estudi hem de tenir en compte diferents apartats que fan referència tant al seu procés de fabricació, com a la seva funcionalitat, tipologia i cronologia (Vegas, 1973).

Del procés de fabricació destacarem les característiques generals de les seves pastes, de la seva coccio i de la seva decoració (incisa, aplicada, etc.). La tipologia que fa referència al repertori formal va molt lligada a la funcionalitat dels objectes. De fet es tracta de l'*instrumentum domesticum* de la vil·la.

— *Les gerres* (fig. 17, 1-2; fig. 19, 1-2).

Entenem per gerres els recipients que tenen una obertura força ampla i que poden tenir una o dues nanses. Tamany variable i forma ovalada.

Tots els exemplars trobats a Vilauba (fig. 18) encaixen en aquesta definició. Les seves argiles són de color beix, molt ben depurades i dures, amb un so metàl·lic que recorda les ceràmiques comunes ibèriques. El desgreixant és de puntets blancs i la coccio de tipus oxidant (presència d'aire i ventilació constant durant aquest procés).

Els exemplars de majors dimensions tenen el fons inclinat cap a l'interior, mentre que els menors tenen la base plana o el peu lleugerament marcat. Tenen una forma ovalada, amb una carena més o menys marcada, a excepció de la peça de la fig. 17, 2 amb una de les parets plana. De moment però, ignorem la funcionalitat d'aquesta característica. El coll és curt. El llavi poc ressaltat i esdevé la continuació de les parets del vas. Tenen només una sola nansa, plana i ample, amb dues o tres motlures. Arrenquen de l'espatlla i van a parar a la part superior de la vora. Només l'exemplar de la fig. 19, 2 té una longitud de coll superior i el llavi es marca mitjançant un engruïment de la vora.

Les decoracions són gairebé inexistentes i es limiten a algunes línies horitzontals, més o menys amples realitzades sobre la paret o espatlla del vas.

Aquests recipients servien per contenir líquids, aigua i vi i formarien part del servei de taula.

— *Les botelles* (fig. 19, 3, 4 i 6)

Es tracta d'uns recipients amb una boca de diàmetre més petites que les gerres, amb una o dues nanses. Coll estret i cos ovalat o esfèric. De dimensions

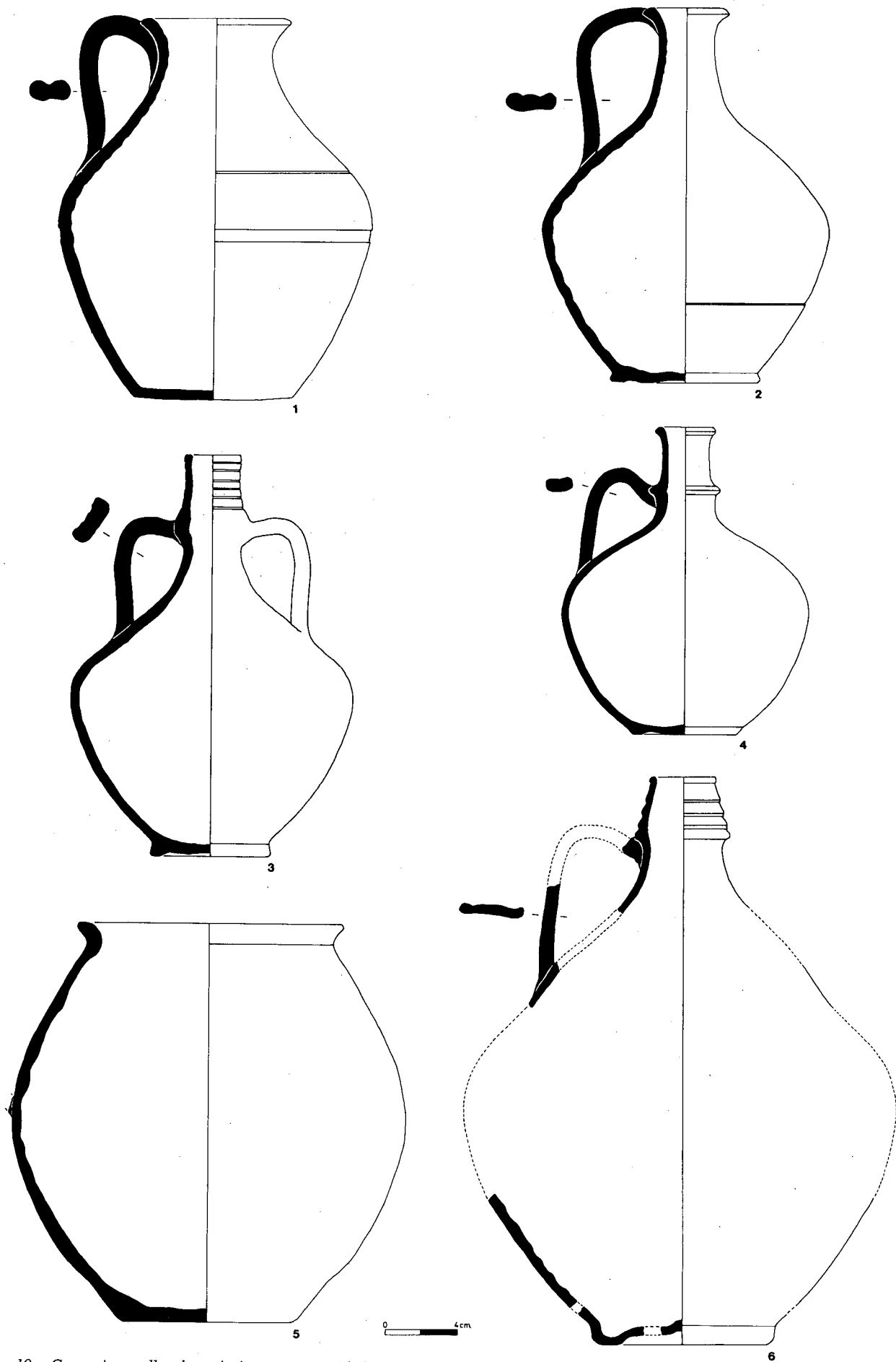

Fig. 19.- Gerres i ampolles de ceràmica comuna oxidada.

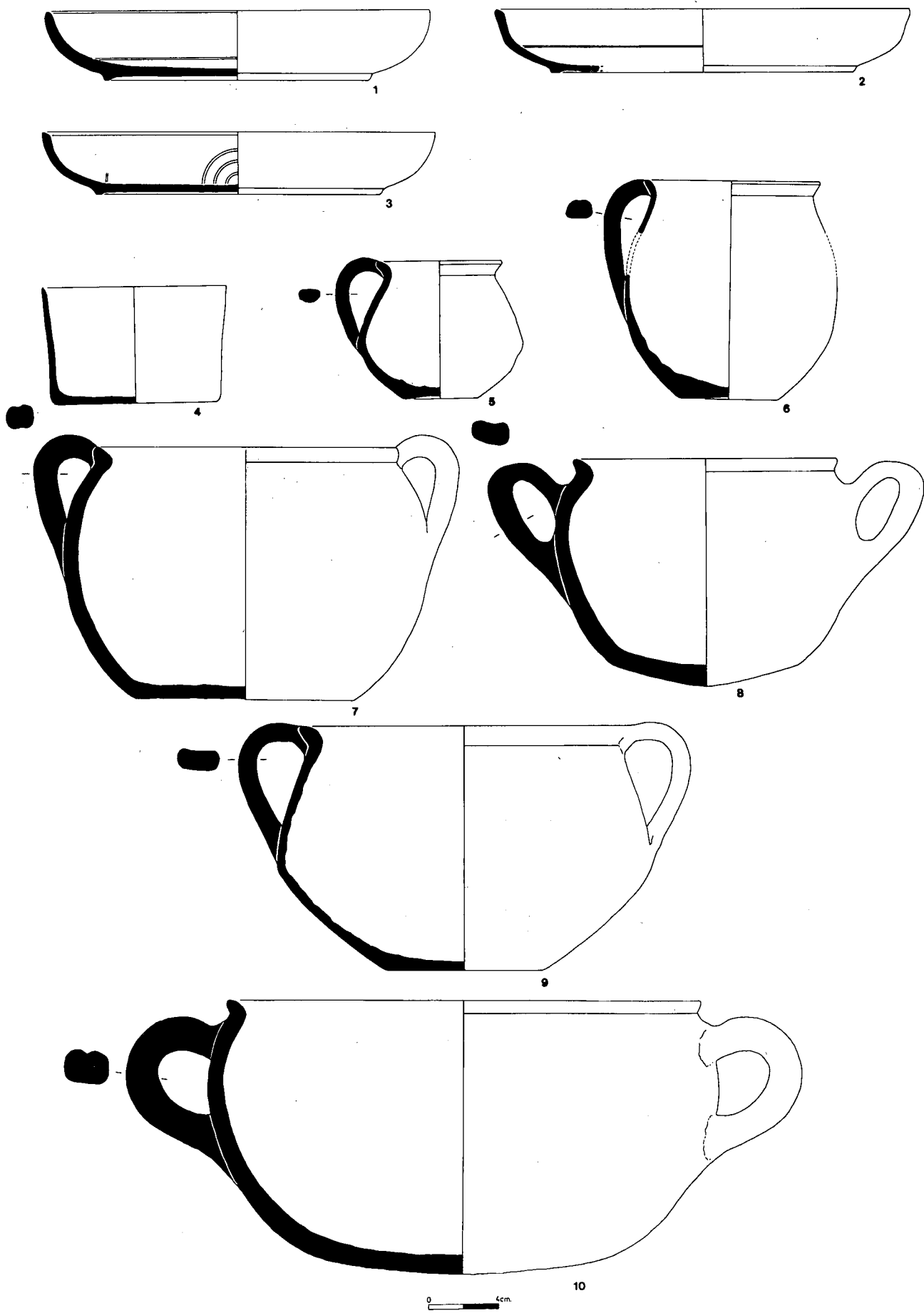

Fig. 20.- Plats, tasses i olles de ceràmica comuna.

Fig. 21.— Tassa sencera apareguda durant l'excavació.

variables, però en qualsevol cas inferiors a les del material anteriorment comentat.

Les seves argiles tenen una major varietat i van des d'un color beix fins al vermell, dures i depurades, amb puntets de mica brillant i de calç. Utilitzen igualment la cocció oxidant.

Les bases tenen el peu ben marcat i el fons és pla (només en un cas és inclinat cap a l'interior). La paret i l'espallla donen una figura ovalada i el coll és recte, llarg i estret. El llavi es destaca mitjançant un engruiximent de la paret. Dos exemplars tenen una sola nansa mentre que un tercer en té dues. Surten de l'espallla per unir-se a la meitat del coll. La seva secció és plana i té una o dues motlures.

La decoració es troba sempre a la vora i consisteix en una línia i motlures horitzontals en degradació. La part d'unió entre la nansa i el coll es marca amb una motlura o un engruiximent de la paret.

Formen part de la vaixel·la de taula i servien normalment per abocar el vi al vas (Carandini et al., 1985, p. 21).

Sortint una mica d'aquest esquema però dins els recipients destinats a contenir líquids, en tenim un (fig. 17, 3) de diàmetre força gran i amb una sola nansa. La seva base és gairebé idèntica a la de les gerres comentades anteriorment. La característica més notable és el broc que té enfront a la nansa i que demostra clarament la seva utilització com a contenidor d'aigua o vi.

– Els plats (fig. 20, 1-3)

Per plat entenem aquell recipient que té una obertura molt gran, major que el diàmetre de la base, amb les parets arrodonides i inclinades cap a l'exterior. La seva profunditat pot variar, encara que solen ésser poc profunds. El peu generalment té forma anul·lar.

Tots els exemplars trobats a Vilauba tenen unes característiques molt semblants, de manera que podem afirmar amb tota seguretat que es produïren en el mateix taller. La seva argila és de color marró clar o vermellós, fina i depurada, amb un desgriexant de punts de mica brillant i sorra, també té restes de calç.

Són de petites dimensions i amb un peu molt poc marcat, de manera que el fons del vas queda una mica aixecat. La vora esdevé la continuació de la

paret i es defineix per l'acabament inclinat d'aquesta. En la seva part inferior s'hi troben els únics elements decoratius, que es limiten a diferents incisions que dibuixen cercles concèntrics.

Juntament amb els plats d'importació africana completarien el servei de taula. De fet, gairebé totes les formes fabricades en ceràmica fina eren imitades per les produccions locals.

– Tasses i vasos (fig. 20, 4-6).

Es tracta de petits contenidors per beure líquids (aigua o vi). Tenen un diàmetre de vora petit i un cos de forma ovalada (fig. 21). El peu en forma de disc o anul·lar i amb nanses o no.

La seva argila és de color marró clar o taronja, fina i depurada, amb un degreixant de mica daurada i quars. Aquesta descripció és pràcticament idèntica a la donada per als plats en l'apartat de manera que la majoria d'aquestes produccions locals es fabricarien en el mateix taller.

Tenen una sola nansa que arrenca de la meitat de la paret i que s'uneix a la part superior de la vora. La seva secció és arrodonida. El fons s'inclina lleugerament cap a l'interior o bé és totalment pla. L'exemplar de la Fig. 20, núm. 4, surt una mica d'aquesta definició, ja que té les parets verticals. No obstant la seva funcionalitat deuria ésser la mateixa.

– Copes (fig. 11, 5).

Només en tenim un exemplar i si bé de moment l'hem inclòs en les produccions locals, caldrà veure en un anàlisi més detallat de la seva pasta si realment ho és o no. Està clar que tant per aquestes característiques com les de la seva forma cal considerar-lo de manera especial.

L'argila és de color marró-taronja, molt fina i depurada, uniforme, amb petits puntets brillants, porosa. En la part exterior té senyals d'una mena de vernís o bany fet amb la mateixa argila i que poleix la seva superfície.

De peu alt, amb una línia o carena en la part central; el cos de forma cònica i amb una carena a la part inferior. Té dues nanses contraposades amb incisions, que arrenquen de la part superior de la carena per unir-se a l'extrem de la vora. El que més destaca és la seva decoració, disposada en bandes o motlures (engruiximents de la paret que formen les diferents carenes de la copa). És una decoració incisa i amb motius de cordons i triangles.

– Les olles (fig. 20, 7-10; fig. 23, 1-3).

Representen gairebé la meitat del conjunt ceràmic recuperat (fig. 22). En total es trobaren uns 120 individus apilats de manera molt espectacular a tocar el mur sud-oest (les diferents piles estaven ordenades segons el tamany del diàmetre i oscil·laven entre els 3 i 6 individus per pila) (figs. 24 i 25). L'estudi de tot aquest conjunt ha permès definir dos grans grups que intentarem comentar seguidament.

Per olla entenem aquell recipient que té una obertura o diàmetre de la vora inferior o igual a les parets del vas, amb una o dues nanses i el fons pla o lleugerament convex. Les parets ovalades, esfèriques o bicòniques (Carandini et al., 1985, p. 24).

Fig. 22.- Peces barrejades amb l'enderroc de les parets i de la teulada.

Les argiles són de color marró o vermell, dures i no massa depurades, ja que sovint tenen grans de quars o sorra. Totes elles es realitzaren amb una cocció oxidant, i no tenen senyals d'haver anat al foc.

Per a la distinció dels grans grups hem de tenir en compte una sèrie de característiques formals com el nombre de nanses, el tipus de fons, la seva alçada, etc.

El primer grup és el format per olles d'una sola nansa, de secció arrodonida o bé amb una petita incisió en la part externa. Aquesta arrenca de la part superior de la paret per unir-se a la vora, amb una corba que supera l'alçada de la peça. El fons és pla. La seva alçada supera sempre la dels individus de dues nanses. Una característica que cal destacar que existeix entre l'alçada i el diàmetre de la vora (en els individus més petits (fig. 23, 2-3). Per les seves mides en podem distingir tres tipus diferents.

El segon grup és el format per les olles de dues nanses contraposades. La seva secció és arrodonida i tenen igualment una petita incisió a la part exterior. A diferència del primer grup, la nansa que arrenca de la meitat de la paret del vas va a unir-se a la part inferior de la vora, no superant mai l'alçada de la peça. El fons segueix l'inclinació de les parets, donant una forma arrodonida. El seu diàmetre és superior al de les d'una nansa i la seva alçada inferior (fig. 20, 10; fig. 23, 1). Les vores són idèntiques i per tant només podem establir diferències tipològiques pel nombre de nanses i el tipus de fons. Cap grup té restes de decoració.

Normalment aquest tipus de recipients s'utilitzaven a la cuina per coure aliments. No obstant servien també per emmagatzemar aliments i contenir provisions. En el nostre cas el fet que no presentin senyals d'haver anat al foc i el seu elevat nombre ens fan inclinar per aquesta segona opció.

Dins el grup de les olles (encara que no formant part de l'amuntegament) hi ha també uns altres recipients que si bé encaixen dins aquesta definició general presenten alguns trets particulars. Un d'ells és el de la fig. 20, 9, que té dues nanses contraposades que surten de la meitat de la paret i que s'uneixen a la part superior del llavi, en la mateixa línia horitzontal i de secció aplanada. La seva forma és bicònica, de base plana, en la part inferior hi ha nombroses marques del tornejat.

Altres variants es troben representades a la fig. 20, 7-8. Són olles de diàmetre no massa gran, amb dues nanses, que poden anar tant a la part superior de la vora com a l'espatlla. El fons és pla o bombat. Aquests exemplars sembla que haurien tingut una utilització diferent ja que tenen senyals d'haver estat al foc.

Finalment hi ha una peça (fig. 19, 5) que destaca no només per les seves característiques formals sinó també per la seva argila, que és de color vermell, molt més depurada i amb petits granets de quars i sorra. Tenia una sola nansa. El llavi es destaca per un engruïment de la paret. La seva base és plana i la forma global ovalada.

LES ÀMFORES

En l'excavació del magatzem o rebost es pogueren recuperar diversos fragments d'àmfora, que després de les tasques d'identificació ens han permès veure que es tractava de dues àmfors del tipus Gauloise 4 i una de procedència africana.

Deixant de banda aquests contenidors de forma coneguda i per tant fàcilment identificables n'hi han també d'altres, com petites àmforetetes que tot i no ser-hi en gran nombre són també importants. La seva procedència és, a vegades, difícil de donar.

Afegir, que respecte al total del material ceràmic recuperat les àmfors en formen una part molt petita. Aquests contenidors, si bé haurien arribat a la península fruit d'un comerç (cas de les africanes), al tenir una llarga vida s'utilitzarien també per a moltes altres coses. Algunes d'elles tenen una gran importància, ja que juntament amb les ceràmiques fines d'importació ens permeten afinar una mica més la cronologia del moment de funcionament i abandó del primer edifici de Vilauba.

Pel que fa al conjunt amfòric recuperat prèviament a l'excavació de l'habitació XXX i assimilable a les fases II-III, direm que presenta una sèrie de diferències importants com és l'aparició d'alguns tipus nous, no documentats fins al moment.

De les àmfors de procedència africana només s'havia documentat la del tipus II D (Roure et al., 1988, p. 60 i fig. 36, 1), procedent de la Byzacena i que cal situar a partir de la segona meitat del segle III i tot el segle IV d.C. (Manacorda, 1977, pp. 165-171; Keay, 1985, pp. 121-126). De fet aquestes àmfors començarien a arribar a casa nostra a mitjans del segle II d.C., juntament amb les conegudes i

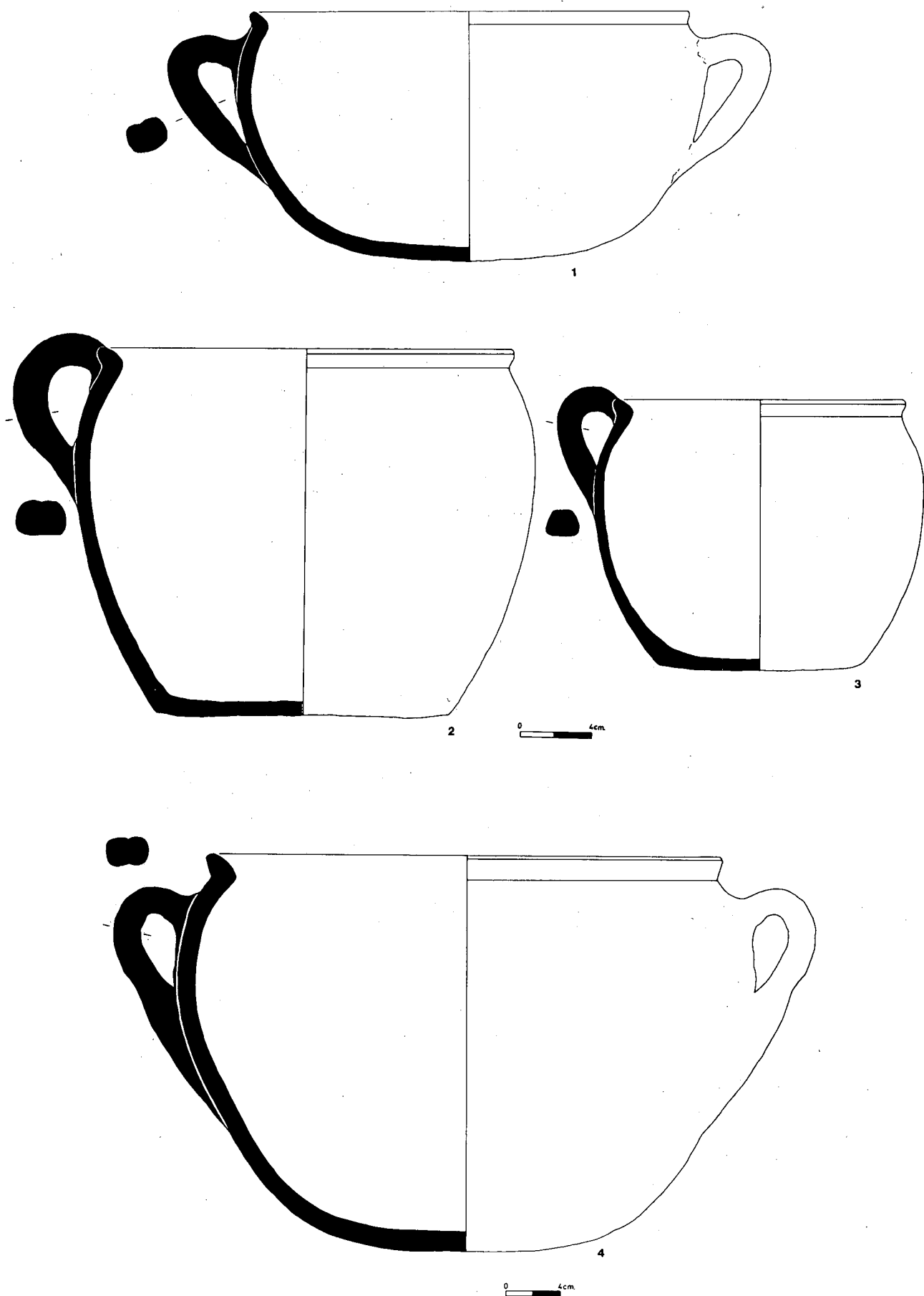

Fig. 23.- Olles de fabricació local.

Fig. 24.- Conjunt d'olles trobat a l'interior de l'habitació XXX una vegada netes.

abundants ceràmiques també de procedència nord-africana, encara que el moment màxim d'arribada d'aquest producte seria com hem dit al llarg de tot el segle III d.C. (Keay, 1983, pp. 551-568).

Un altre tipus que s'havia documentat és el de les àmfores de base plana, d'origen probablement gal, encara que es podrien haver fabricat també en jaciments de la contrada (Roure et al., 1988, p. 63, 4 i 5).

Es tracta doncs d'un repertori força reduït, juntament a alguna àmforeta d'aparició més rara, com un pivot d'àmfora mauritana, igualment datable a la segona meitat del segle III i del segle IV d.C. (Roure et al., 1988, p. 69, fig. 40, 4).

Analitzem però ara amb més detall les àmfores recuperades. Comencem per les de procedència africana.

Darrerament l'estudi d'aquests contenidors ha experimentat un notable avanç, ja que han sortit a la llum nombrosos treballs, que permeten disposar ja d'un cos tipològic important i que serveix de consulta obligada per a les excavacions que abasten des del segle II d.C. endavant.

Sens dubte, l'obra que sintetitza la major part dels antics treballs i que és especialment important per als jaciments catalans és el *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean*, de S. J. Keay, publicada l'any 1984. No podem però oblidar altres treballs anteriors i que encara avui són de gran utilitat com són els de Fausto Zevi i André Tchernia (Zevi & Tchernia, 1969, pp. 173-214) i que són la base d'altres estudis posteriors entre els que en destacarem només el de Clementina Panella (Panella, 1973, pp. 463-621; Panella, 1980, pp. 171-196).

Com ja hem dit anteriorment només hi ha una única àmfora africana, que s'identifica amb el tipus II C o Keay VI. D'aquest tipus en teníem alguns exemplars a Vilauba que havien estat trobats en els estrats d'anivellació i funcionament de les fases IV i V. En aquest sentit sembla que no existeix una ruptura entre ambdós edificis, doncs hi trobem pràcticament els mateixos materials ceràmics. Es tracta però d'una afirmació que potser en futures campanyes s'haurà de matitzar, ja que la cronologia proposada per a la reedificació no és encara molt precisa.

L'exemplar de l'habitació XXX (fig. 27, 1), si bé encara no restaurat és fàcilment identificable per la forma del seu llavi i coll.

Té un cos allargat, que acaba amb un pivot massís i apuntat. El cos superior està diferenciat per una petita carena. El més significatiu és la vora, alta i de forma elíptica (encara que la seva part superior és lleugerament aplanada). La seva part exterior és convexa, tot i que en altres exemplars pot ser més plana. El llavi es separa del cos, que té forma de con invertit, mitjançant una petició incisió. Les nanses que estan situades una mica més avall de la fi del llavi, són arrodonides i descansen al damunt de l'espatlla.

La seva argila és de color vermellós, dura i ben depurada. Destaca sobretot la presència de partícules de quars i mica; la seva part interna té un color més fosc. En la seva part exterior no hi ha tampoc restes d'engalba, que en molts altres paral·lels és de color ocre-groguenc (TED'A, 1989, pp. 253-254).

Algunes d'aquestes àmfores portaven timbres al coll, cosa que ha permès situar de forma més o menys precisa al seu lloc de producció a l'àrea de Neàpolis i Leptis Minor, a la Byzacena i sembla que haurien estat destinades al transport de salaons, encara que no es descarta tampoc que poguessin portar oli.

Finalment afegir, respecte a la seva cronologia, que sembla que arriben a les nostres comarques a la segona meitat del segle III d.C. (Keay, 1983, p. 111; Beltrán, 1983, p. 533) (tot i que com assenyala S. Keay aquest tipus no arriba a Empúries). Perduren al llarg de tot el segle IV i fins al segle V d.C., com així ho testimonien les excavacions de Vilauba i d'altres llocs (TED'A, 1989, pp. 253-54, fig. 131, TED'A, 1987, p. 52 i 117, fig. 26, 2). L'inici de la seva fabricació data del segon quart del segle III d.C., encara que la seva presència no serà habitual fins una mica més tard.

Tot i que hem tractat en primer lloc de les àmfores africanes, les més importants pel que fa al nombre d'individus recuperats són les de tipus gal (fig. 27, 2), encara que com veurem aquesta denominació no implica que fossin produïdes necessàriament en aquesta zona.

Tipològicament es coneix també amb el nom de Pélichet 47 (Pélichet, 1946, pp. 189-202), que fou qui inicià el seu estudi, encara que desconeixia el seu lloc de fabricació. També s'han anomenat Dressel 30, però alguns estudiosos no estan d'acord amb aquest terme, ja que creuen que aquesta és en realitat una producció mauritana, molt més tardana i que per tant no hi té res a veure (Laubenheimer, 1987, pp. 191-199). De fet qui més ha treballat en l'identificació dels llocs de producció i de la seva difusió ha estat F. Laubenheimer, (Laubenheimer, 1985; Laubenheimer, 1977, pp. 197-226; Laubenheimer, 1989, pp. 47-48).

A Vilauba la seva presència no és rara, ja que n'hem trobat fragments corresponents a estrats associats a aquest primer edifici, encara que mai no havíem pogut trobar exemplars sencers. En total, tots els fragments recuperats pertanyen només a dos individus.

És una àmfora de dimensions reduïdes (al voltant dels 60 centímetres d'alçada). Morfològicament es caracteritza per tenir un cos globular en la part superior i que es va estrenyent en la part inferior. El més significatiu d'aquest tipus és que tenen un fons pla, encara que molt poc desenvolupat, que la diferencien

Fig. 25.- Les olles durant la seva extracció.

de la majoria de les altres àmfors i que fan més fàcil el seu equilibri. Aquest peu és massís i en la seva part inferior té una lleugera concavitat, de manera que el peu queda una mica marcat.

El coll és curt i el llavi una mica engruixit en la part superior, obrint-se cap a l'exterior. Són també molt típiques les dues nanses, aixecades i que surten d'una mica més avall del coll per anar a descansar al damunt de l'espatlla. La seva secció és força plana, amb una incisió al centre. Sota l'arrencament superior hi solen tenir un solc ben marcat. En algunes parts del cos sembla que hi ha restes, per bé que febles, d'una mena d'acanalat.

Les argiles són força depurades, dures i de color beix, encara que també poden tenir una tonalitat ataronjada o beix-rosat. Destaca sobretot la presència, molt abundosa de grans de sorra, mica i quars. De vegades aquests nòdols poden ser força grans, donant a la seva part exterior un tacte rugós. Alguns fragments tenen un aspecte més ennegrit i que podria ser degut igualment a l'incendi de la destrucció o a una mala coccio (Nolla et al., 1982, pp. 147-183). En cap dels exemplars recuperats hi ha restes d'una engalba, que en d'altres casos és de color beix i molt fi.

Determinar el lloc de producció d'aquests contenidors ja és més difícil doncs si bé aquest tipus es comença a fabricar en la zona de la Narbonesa (més de 20 oficines identificades) (Laubenheimer, 1987, p. 195), ben aviat es començarà a fer en altres àrees.

A casa nostra s'han identificat alguns tallers que en fabricaven, com és el cas del forn de Llafranc, on es documenta de manera important en el seu abocador (amb rebutjos de forn) (Nolla et al., 1982, p. 173, fig. 18-20). Darrerament sembla que s'han detectat altres llocs, com la vil·la romana de Corçà.

Tot això ens fa pensar que molt probablement els exemplars trobats a Vilauba foren produïts en algun dels tallers que hi hauria per la zona, i que no són més que una imitació evolucionada dels primers models fabricats a la Gàl·lia.

Originàriament la producció d'aquestes àmfors s'ha de relacionar amb el comerç del vi i amb la progressiva demanda d'aquest producte per part de grans nuclis urbans vers les províncies de l'Imperi, com seria el cas de Roma. Un fenomen semblant

succeí a casa nostra amb la fabricació de les Pascual 1 i Dressel 2/4.

Inicialment s'havia pensat que aquesta àmfors eren típiques del segle II i III d.C., però s'ha comprovat que a mitjans del segle I d.C. ja existien (Laubenheimer, 1987, p. 195; Tchernia, 1980, pp. 305-312). i que la seva producció perdura fins al segle III d.C. Així, per exemple, el forn de Llafranc que va fabricar aquest tipus inicia la seva producció plena a partir dels primers anys del segle I d.C. i es continua utilitzant fins a principis del segle III d.C. (Nolla et al., 1982, pp. 159-160).

El context cronològic en el que han estat trobats a Vilauba encaixa perfectament amb aquestes datacions, ja que si bé el moment de destrucció final s'ha de situar una mica més endavant, hem de tenir en compte un període d'amortització tot i que per la seva pròpia funcionalitat no devien durar massa temps.

Destacar també la presència de dos individus amb la base plana (fig. 27, 3). Si bé no tenim la forma sencera ja que no s'han acabat de restaurar sembla que poden correspondre tipològicament a la Dressel 28.

Aquesta base, lleugerament inclinada cap a l'interior, proporcionaria una gran estabilitat a la peça. Les parets no pugen massa obertes. El coll és curt i amb dues nanses arrodonides, força planes i amb unes motlures en la seva part superior. L'argila és de color grogenc-beix, amb una gran quantitat de grans de sorra i quars, que donen a la superfície un aspecte rugós.

L'esmentada forma comença a fabricar-se ja al segle I a.C., encara que perdura fins el segle II d.C. Tenen una evolució formal molt limitada (segons el llavi i la nansa) (Beltrán, 1970, pp. 198-501).

Finalment, hem d'esmentar una darrera peça (fig. 28, 1), que té com a característiques principals un coll estret i ben marcat, una sola nansa, un llarg pivot buit per l'interior i amb el fons còncau; la paret del cos per la part exterior és estriada. La seva argila és de color beix-gris tova, de tacte farinós i força ben depurada.

Sembla acceptat que l'origen d'aquesta àmfors s'ha de situar al voltant de Sardis. Pel que fa al seu contingut, hi ha una manca d'acord, ja que mentre per Panella podria portar vi, per Keay portaria alguna varietat d'ungüent. Tipològicament ha estat classificada, entre d'altres, com Keay LIV bis, Àgora d'Atenes M. 126, hi és una àmfors típica d'època alto-imperial, ja que apareix el segle I fins al segle IV d.C. A finals d'aquest segle es produeix una versió biansada, documentada a Atenes (Robinson, 1959, p. 112, làm. 31, M. 307; p. 115, làm. 33, M. 335 i p. 119, làm. 34, M. 373) i a l'abocador de Vila-romana (TED'A, 1989, pp. 276-278). Aquesta peça adquireix d'aquesta manera un valor cronològic molt interessant per a Vilauba, cenyint la cronologia a un moment anterior al segle IV a.C.

La presència d'aquesta versió monoansada és molt important en els pous excavats de l'Àgora d'Atenes (Lang, 1968, pp. 277-285, làm. 79), (Robinson, 1959, pp. 95-96, làm. 23, M. 125 i M. 126), també és present a Turrís Libisonis (Sardenya) (Villedieu, 1986, pp. 145-162).

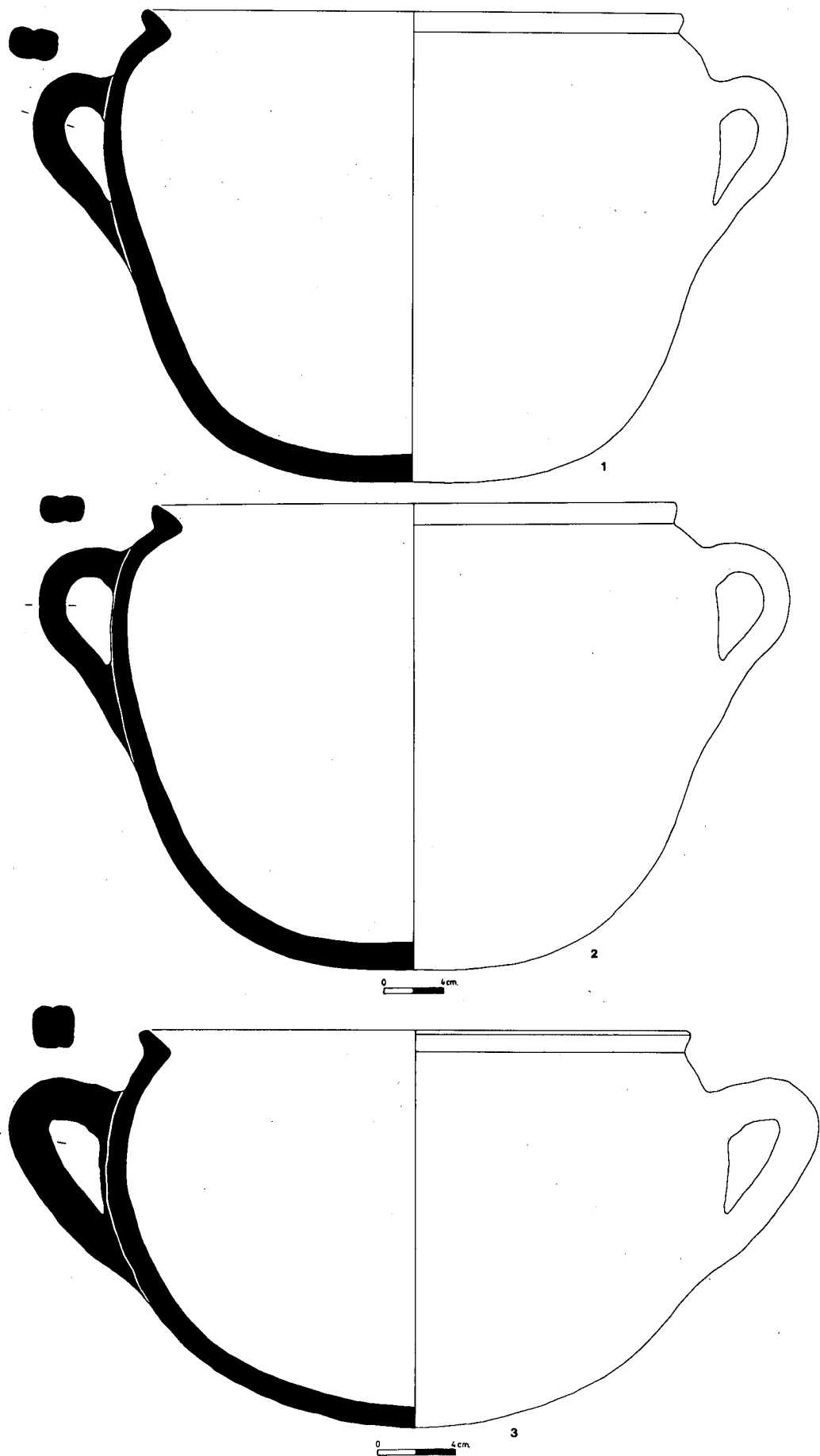

Fig. 26.- Recipients de fabricació local per contenir aliments.

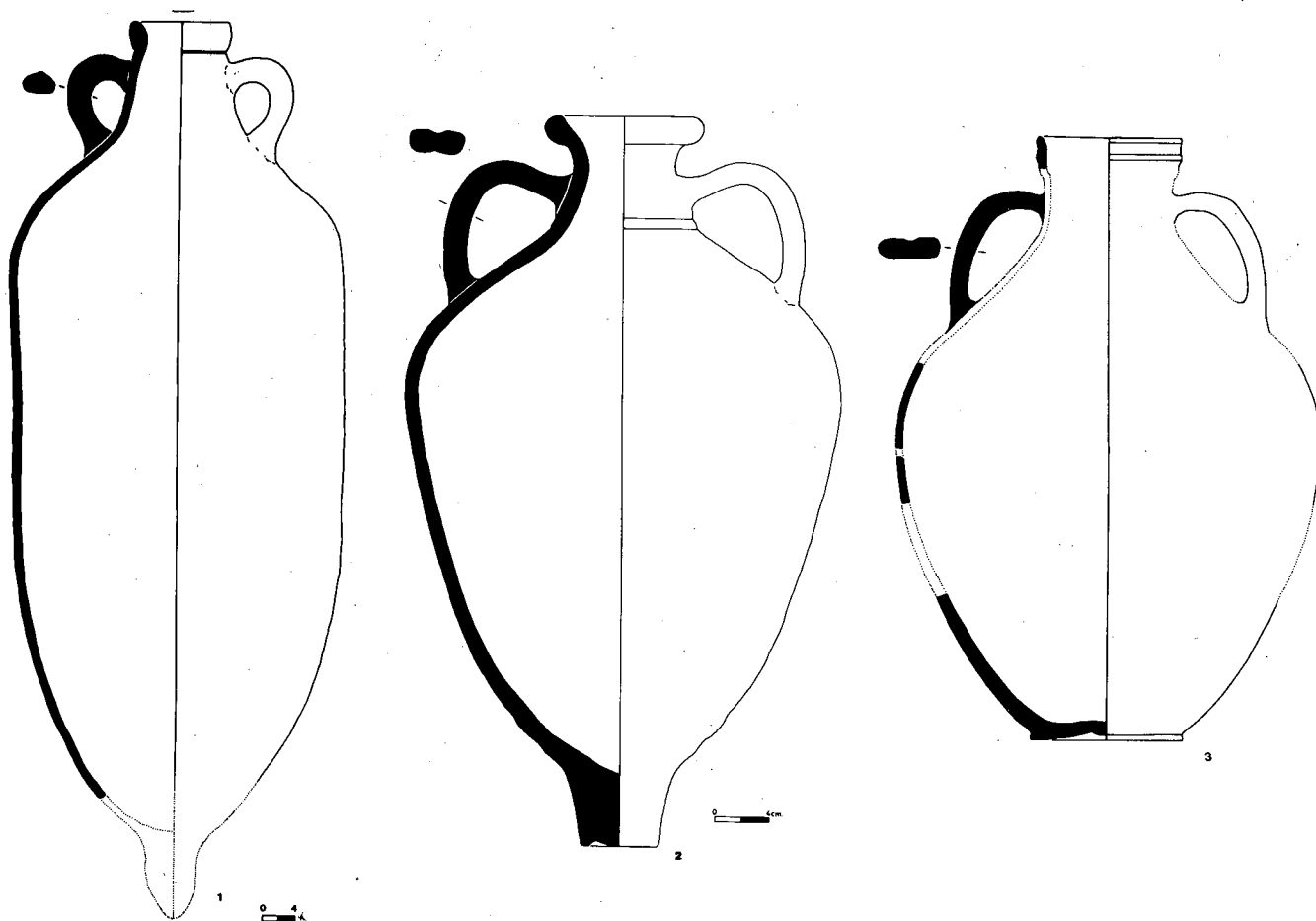

Fig. 27.- Àmfores aparegudes a l'habitació XXX.

ELS GRANS CONTENIDORS

- Els dolia (fig. 28, 2 i 4)

En total es recuperaren dos individus. El primer reconstruïble, mentre que el segon només tenia la base. Possiblement els altres fragments quedaren barrejats amb l'enderroc o en la superfície.

Aquest tipus de material normalment s'estudia per la seva funcionalitat, més que per la seva tipologia (igual que els morters, etc.). De fet la seva llarga pervivència durant tota l'època romana i la poca evolució estilística que presenten no permet dir gran cosa.

El més petit, medeix uns 60 centímetres d'alçada. Les seves parets pugen força rectes, de manera que la seva part central no és tan ample com els exemplars de majors dimensions. La base és completament plana i té unes parets d'uns tres centímetres de gruixudària. La vora té la superfície interna plana i l'externa convexa. Alguns fragments tenen uns forats que servien per posar-hi grapes de plom (sistema de reparació).

Sembla que només els *dolia* petits eren fabricats a torn, mentre que els grans utilitzaven sistemes més sofisticats. Sens dubte, devien ésser peces cares i això explica que molts d'ells fossin restaurats d'antic.

Les seves argiles tenen un color vermell, amb una gran quantitat de grans de sorra i quars (per facilitar la cohesió i resistència d'un objecte gran i pesat).

S'utilitzaven per guardar aliments i matèries primes, com olives o cereals i podien anar enterrats a

terra. Tenien una tapa de fusta a la seva boca. A Vilauba juntament amb la base del dolia petit es trobaren una gran quantitat de pinyols d'oliva i que en el moment de funcionament devien estar al seu interior.

- Els grans recipients (fig. 23, 4; fig. 26, 1-3).

Dins l'apartat dels grans contenidors hem d'incloure també a una sèrie de recipients que per les seves dimensions i característiques no poden ser considerades com a simples olles. Efectivament les seves mesures, amb uns diàmetres de vora que a vegades superen els 35 cm i amb una alçada també considerable els fan destacar.

Les seves argiles són de color vermell, encara que també n'hi ha de color gris i tenen un desgreixant de grans i nòdols de quars. Les parets són molt més amples i la seva forma és semicircular, amb el fons arrodonit. El llavi s'inclina vers l'exterior. La nansa arranca de la paret del vas i va a unir-se a la part superior de l'espatlla. La seva secció és arrodonida, amb una petita incisió central a la part superior i inferior.

No tenen cap mena de decoració. Només destacar que en la seva cara interna i externa tenen restes d'un espatulat efectuat en un moment anterior a la cocción. Aquests recipients servien per guardar provisions, probablement cereals o fruits secs.

MORTER

Una de les peces més espectaculars, degut a les seves grans dimensions, fou un morter trobat a tocar

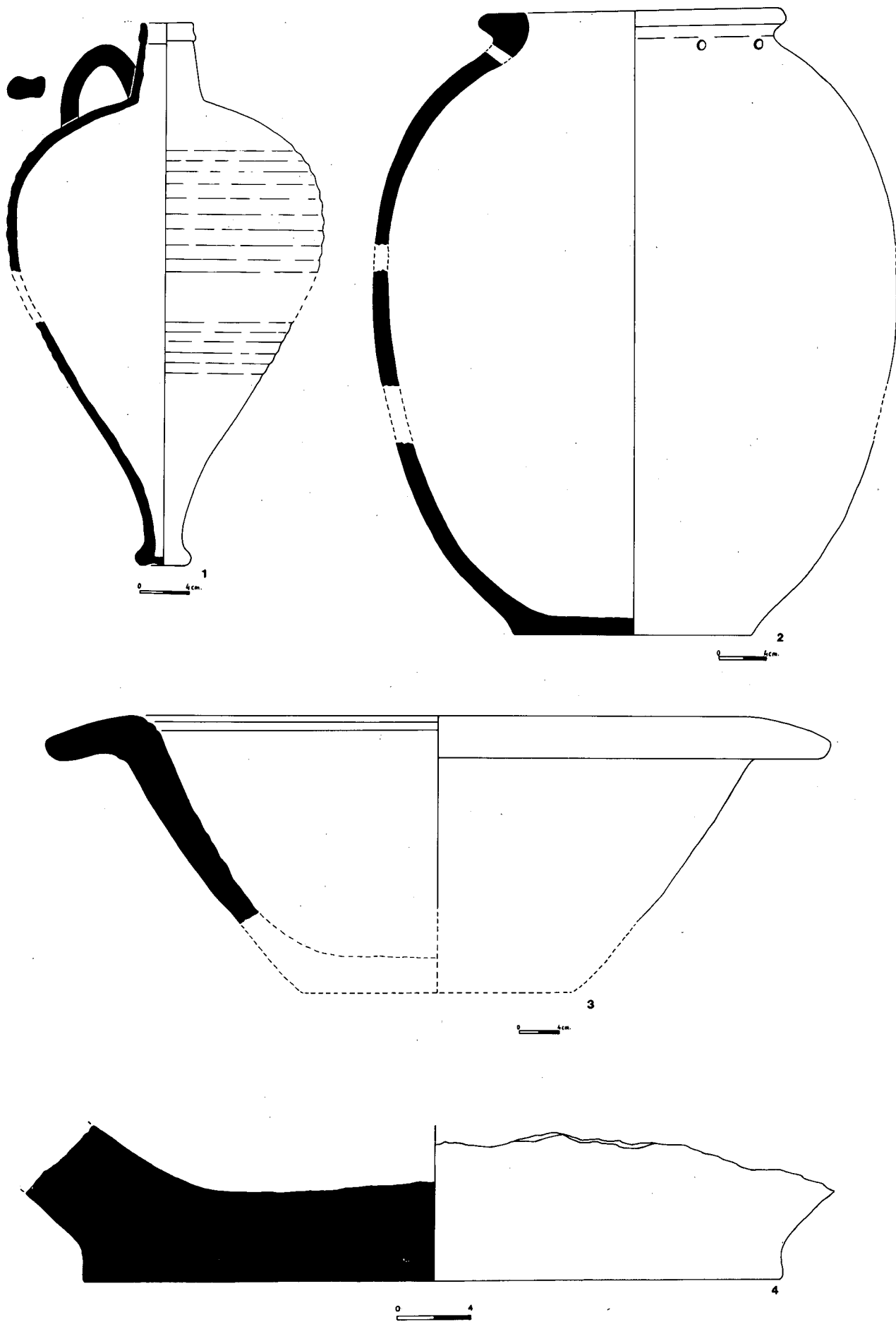

Fig. 28.- 1, àmfora d'importació; 2 i 4, dòlia; 3, morter.

Fig. 29.— Fragment de morter aparegut in situ.

el mur oest de l'habitació (fig. 29). Va aparèixer en part al damunt del mateix enderroc de la teulada.

Curiosament, no hem pogut recuperar ni la seva base ni tampoc alguns fragments de la paret i vora, cosa molt estranya ja que almenys els seu fons hauria hagut de quedar sepultat per la teulada.

El que més destaca d'aquesta peça són les seves dimensions ja que el seu diàmetre mesura entre 60 i 62 cm. La seva alçada si bé la desconeixem de moment, l'hem restituït projectant la continuació de les seves parets i deuria estar al voltant dels 30 cm, les parets tenen un gruix d'uns 4 cm (fig. 28, 3).

Fins el moment tots els exemplars que s'havien trobat a Vilauba eren de dimensions molt més reduïdes. Aquests, de forma semblant a un plat es feien servir a la cuina per matxacar o triturar aliments o per fer salses i pastes. Per contra els de dimensions majors, com el de l'habitació XXX, molt més profund, de forma troncocònica i més pesat per trencar i aplastar matèries primes, com olives, gra, fruits secs, etc. Tots ells en la seva superfície interior presenten les típiques incrustacions de grans de sorra i petites pedres.

El llavi és força gran i penja uns 10 cm cap a l'exterior. Manca també la part de la vora corresponent al vessador que tots tenien. Aquest podria ser de formes molt diverses, amb més decoració o no o limitar-se senzillament a un aplastament de la vora. De vegades poden portar el timbre del productor (Wagner, 1978, p. 390).

La seva argila és de color groguenc-verdós, molt dura i amb uns grans de desgreixant de color negre i marró. Tot i que es tracta d'un simple examen ocular direm que la seva composició recorda molt la de les teules que porten la marca C. OBVLNI. A tall d'hipòtesi, pensem que podrien haver-se fabricat en el mateix taller, ja que era molt normal fabricar juntament amb els materials constructius ceràmica per a l'ús quoditià i dins d'aquestes, també morters. D'ésser així la seva data de fabricació és situaria entre finals del segle I i el II d.C.

Sens dubte la seva troballa és un element que ens referma en l'idea de que aquesta habitació, més que tractar-se d'una cuina era un magatzem d'eines i utensilis, i un rebost per guardar i elaborar aliments. No obstant direm també que existeixen alguns objectes amb una funció diferent, com per exemple algu-

nes peces de vidre, en molt mal estat degut a l'incendi o altres fabricats en ceràmica, sobretot les peces d'il·luminació. Es tracta de peces amb un procés de fabricació més complicat, ja que tenen una decoració molt més rica i que demostren l'existència d'altres útils no vinculats directament amb la producció de la vil·la.

ELS MATERIALS CONSTRUCTIUS

En aquest apartat tractarem només de les teules (figs. 30-31) ja que altres elements com ara els claus ho han estat en altres llocs. Si bé moltes d'elles estan fragmentades n'hem pogut reconstruir alguns exemplars. Són teules planes, *tegulae*, d'uns 45 per 60 cm. La unió entre elles es cobria mitjançant una altra teula semicilíndrica, *imbrex*.

Està clar que davant uns nivells d'enderroc com els que apareixen a Vilauba resulta totalment impossible guardar tots els fragments d'aquest material, de manera que només es recuperen unes restes que sintetitzen els diferents tipus d'argila o bé que tinguin alguna característica especial. Durant els primers anys d'excavació es pesaven i comptabilitzaven tots els fragments, però aquests treballs no van aportar cap resultat satisfactori a excepció de poder saber el pes total de la teulada.

Tenen un estrenyiment amb angle recte a la part superior de les vores laterals, que serveixen per encaixar-hi una altra teula. Normalment no presenten cap tipus de decoració a excepció de les típiques marques semicirculars fetes amb els dits de la mà i les empremtes d'algun animal (gat o gos).

De més interès resulten els diferents segells que s'hi han trobat. El primer d'ells és el que té la marca C. OBLVNI, realitzada sempre sobre teules planes. Proporcionalment és el segell que ha aparegut més vegades, ja que de l'altre exemplar només n'hi ha dos de segurs i un tercer més dubtós.

La seva impressió es feia mitjançant un punxó aplicat quan l'argila encara era tendra, moments abans de la cocció. En el cas de les estampilles de la marca C. OBVLNI els punxons devien estar en bon estat, ja que en general es poden llegir força bé (fig. 31).

La cartel·la dins la que es troben mesura 93 mm de llarg per 29 mm d'amplada. Les lletres estan fetes amb capital romana i mesuren entre 85 i 87 mm de llargada i una mitjana de 18 mm d'alt. Conté el *prae-nomen* i el *nomen* del que seria probablement el productor i s'ha de desenvolupar en nominatiu de la següent manera C(aius) OBVLNI(us) (fig. 30, 1-2).

La seva argila és generalment de color groguenc-verdós, amb un desgreixant de puntets negres i marrons, de bona qualitat i que amiden entre 3 i 4 cm de gruix.

La segona marca recuperada és C. IVL. A, encara que en el segon exemplar només es llegeix C. IV, tot i que la cartel·la és completa. Aquesta mesura igualment 29 mm d'amplada per uns 85 mm de llargada. Les lletres estan fetes amb capital romana i mesuren uns 17 mm d'alt. La seva llargada no es pot donar ja que una peça està trencada i l'altre no es llegeix totalment (fig. 30, 3-4).

A diferència de l'anterior aquesta conté el *praenomen*, el *nomen* i el *cognomen* i s'ha de desenvolupar de la següent manera C(aius) IVL(ius) A(tei?). En coneixem un paral·lel a Can Ring (Nolla & Casas, 1984, lám. LXXI, 4).

La seva argila és de color vermellós-taronja, amb un desgreixant de puntets negres i marrons, depurada i dura. Mesuren entre 3 i 3,5 cm de gruix.

El fet de trobar aquests dos segells associats al mateix estrat d'enderroc els hi dona el mateix valor cronològic. Pensem que el seu moment de fabricació s'ha de situar, com així ho indiquen les ceràmiques del moment fundacional, cap a finals del segle I d.C., si bé la seva producció podria perdurar fins el segle II d.C.

La dispersió dels fragments amb la primera marca comentada, que es limita a la zona compresa entre Girona (Nolla, 1977, p. 355) i Banyoles (Tremoleda et al., 1987, p. 144; Castanyer & Roure, 1986, p. 185, fig. 6, 2) fins a la zona costanera d'Empúries (Almagro, 1952, pp. 192-193), ens fa pensar que la ubicació del centre productor ha d'estar també dintre aquesta àrea, hipòtesi que es pot fer extensiva per a la segona estampilla, ja que lògicament les teules i materials de construcció no devien venir de molt lluny.

RESTITUCIÓ DE L'AMBIENT I FUNCIONALITAT (fig. 32-33)

Durant l'excavació de l'habitació i després d'aixecar el nivell de l'enderroc de teules començà a apa-

rèixer una gran quantitat de material ceràmic que formava part del conjunt mobiliari de la vil·la i que gràcies a aquesta destrucció sobtada havia quedat sepultat *in situ*. Havíem d'intentar recuperar mitjançant una excavació acurada tots els detalls possibles i que ens permetessin restituir el seu aspecte.

Tots els objectes es trobaven disposats a tocar les parets de l'habitació. En la seva part central escassejaven molt. La zona que tenia una major acumulació era la banqueta est, mentre que la nord en tenia en menor nombre. Després de la seva excavació, realitzada durant la campanya de 1988 i 1989 podem donar alguna consideració general.

El primer que cal destacar és l'ordenació i distribució dels objectes segons la seva funcionalitat i tipus. Així en la part est hi havia la ceràmica d'importació africana (plats, tapadores i cassoles) i alguna eina de ferro. A l'angle nord-est, que com hem vist presentava unes característiques estructurals diferents, hi havia el material més fi, les llànties, alguns vidres, l'africana fina, l'ampolla de bronze. Al peu mateix de la banqueta, les grans gerres i olles de fabricació local.

Per contra en la banqueta nord només hi havia gerres i ampolles per contenir líquids i al cantó oest les àmfores i el gran morter. A tocar el mur sud-oest un gran amuntegament d'olles de ceràmica grollera. Més cap al centre de l'habitació alguna peça de bronze i ferro i els dolia.

Encara podríem generalitzar més dient que a la part est s'hi trobaven els objectes més fins, d'ús diari a la taula, mentre que a la banda oest s'hi trobaven

Fig. 30.- Fragments de teules amb marques impreses.

Fig. 31.— Teula amb marca que formava part de l'enderroc de la coberta.

les ceràmiques i els grans contenidors que servien per guardar o elaborar alguns aliments.

Destacar també la recuperació d'una peça feta amb fusta, que probablement correspon a una taula que hi

hauria hagut en cantó oest. L'anàlisi de les seves restes han permès veure que estava fabricada amb fusta de perer i que efectivament la seva superfície havia estat treballada i polida.

La major part dels objectes no contenien res al seu interior, i només es van poder recuperar alguns pinyols d'oliva i alguns fruits secs fet que confirma que aquesta estança era un magatzem.

CONSIDERACIONS FINALS

Un dels objectius principals del present treball era intentar afinar, en la manera que fos possible, els marges cronològics per al moment final de l'edifici de la fase II-III, així com aprofundir en l'estudi de la seva planta i per tant establir les bases per a un coneixement més exhaustiu de l'assentament.

Hem vist com estructuralment en aquesta primera construcció, per primera vegada, s'hi podia veure de manera clara com el nucli original de la fase II era retocat de forma considerable amb el que nosaltres hem definit com a gran remodelació o fase III. Entre aquestes dues fases però existeix una relació de con-

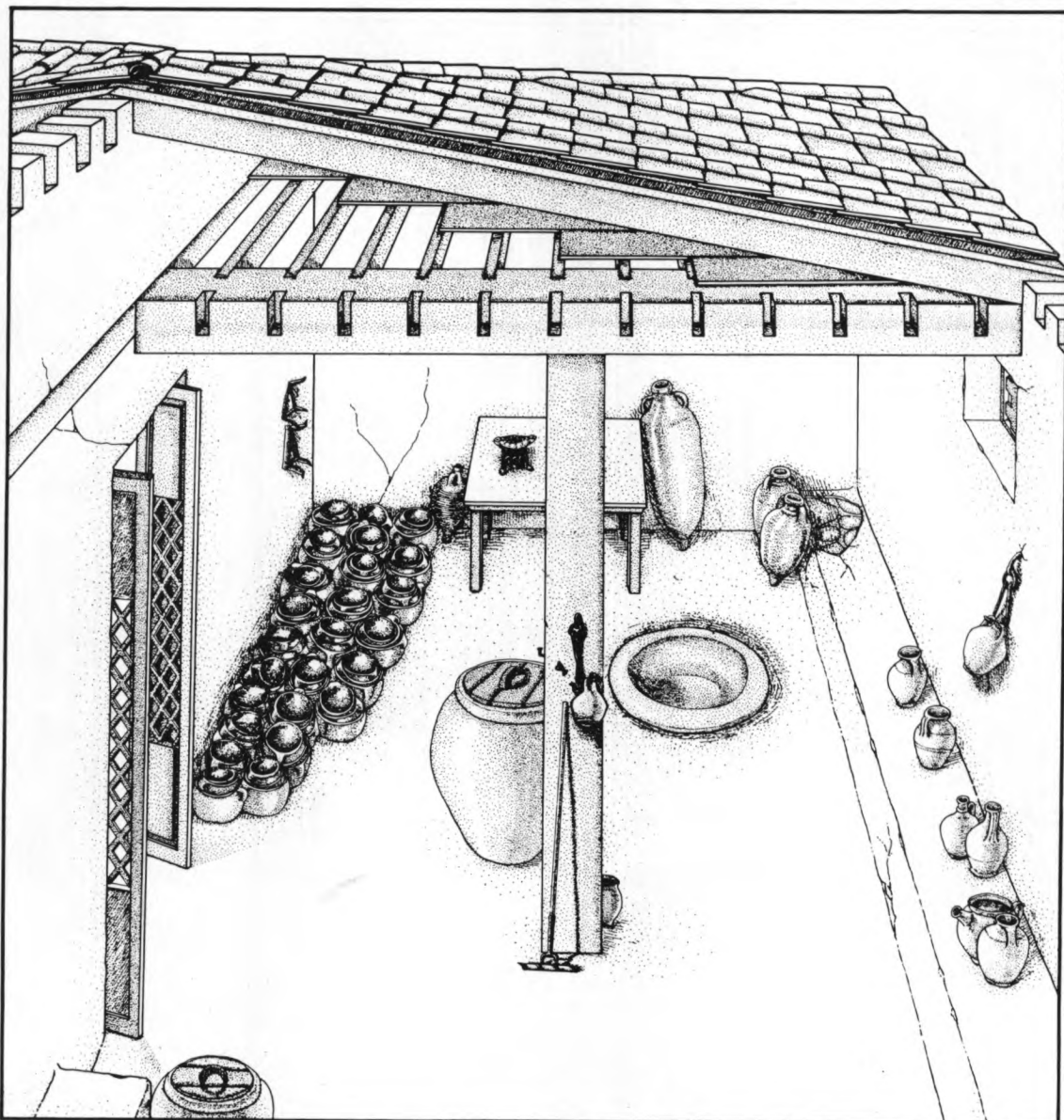

Fig. 32.— Restitució de la part nord de l'habitació XXX amb els estris col·locats tal i com foren trobats durant la seva excavació.

tinuïtat, ja que moltes de les estructures del primer moment perviuran en el segon.

Pensem que no es tractaria d'un continuisme limitat només a l'aspecte físic de Vilauba, sinó que probablement tindriem el mateix propietari i una idèntica activitat productiva.

És evident però que aquestes afirmacions no poden ser provades i que aquest moment de reforma no es pot datar arqueològicament, doncs no existeixen estrats entre ells que puguin correspondre a un moment d'anivellació entre les fases II-III. De fet en els únics llocs on es podria haver trobat era en el cantó est del Camp Alt, ja que com hem dit la remodelació comportà un canvi i una pujada del nivell de freqüentació. No obstant, aquests estrats excavats durant el quinquenni de col·laboració catalano-britànica no van aportar gaire material.

Un dels aspectes més importants és el que fa referència a la planta d'aquest primer edifici o fase II. Hem vist com sembla que comença a insinuar-se una construcció organitzada entorn una àrea oberta central, que almenys en el seu extrem nord era porticada. Resta per veure si la resta d'aquest pati anava

també columnat. De moment els pocs indicis que en tenim no permeten aclarir-ho i en tot cas sembla que si hi anava les bases de columna no tenien una fonamentació tan consistent.

L'existència de vil·les organitzades entorn a un peristil (cas de confirmar-se en futures campanyes) no és rara a la zona mediterrània i semblen estar en funció d'una activitat vitivinícola, oleària i cerealística (Fernández, 1982, pp. 70-77).

Ara per ara, no podem pensar que aquesta part central de Vilauba sigui només la zona residencial de la vil·la i que la resta de construccions destinades a l'explotació agrícola es trobin al seu voltant, ja que com hem dit en l'apartat anterior hi ha unes habitacions (com per exemple la XXX, magatzem i rebost, o alguna petita cisterna que va aparèixer durant la construcció de la carretera i que sembla correspondre a aquest moment), que reflexen alguna activitat econòmica més que no pas la de residència.

Aquesta idea ve reforçada per les estructures que hem descrit a l'explicar la remodelació de la fase III (un forn ceràmic i un pou). Per contra han aparegut també unes estances amb una altra finalitat, com és

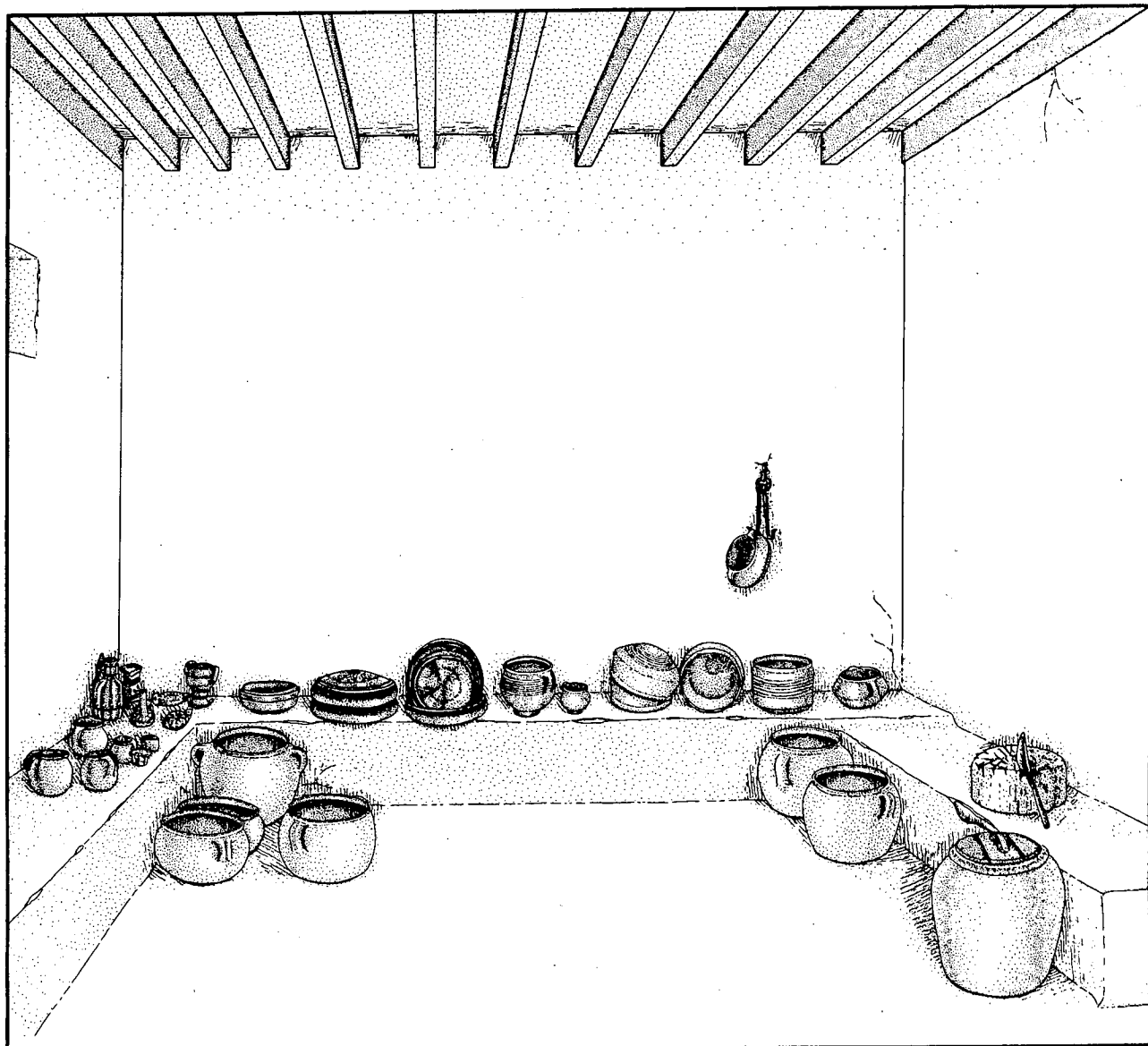

Fig. 33.- Restitució de la part sud de l'habitació XXX amb els estris col·locats tal i com foren trobats durant la seva excavació.

l'habitació XXXIII que està situada al final del pasadís i amb una rica pintura mural, que podria acomplir la funció d'exedra. Es tractaria doncs d'un nucli amb una doble funcionalitat: agrícola i d'habilitació, reunint el concepte rústic i urbà (Fernández, 1982, p. 69). Això no implica però que totes les activitats es trobessin reunides en una única edificació.

L'estudi del conjunt ceràmic aparegut en el magatzem o rebost permet proposar, amb una base ferma una cronologia per al seu moment de destrucció. Hem vist com la majoria d'importacions africanes podien ser datades al llarg del segle II i III d.C. (com a màxim cap el 280) i que presenten en general un repertori formal típic de la majoria de vil·les que arriben almenys fins a la primera meitat del segle III d.C. Pel que fa a les llànties i les àmfores obtenim uns marges cronològics pràcticament iguals. De més interès per afinar el moment d'enderroc fou la troballa del conjunt numismàtic.

Com ja hem vist, la moneda més moderna identificada pertany a l'emperador Valerià (258 d.C.), data que contrastada amb les que hem anat detallant per a cada peça ceràmica creiem que situen la caiguda de l'edifici en la segona meitat del segle III d.C., al voltant del 270-80 d.C., ja que de produir-se en un moment més avançat haguéssim trobat algunes altres formes ceràmiques i alguna altra moneda (en els primers anys d'excaució es trobà una moneda de Claudi II).

Cal constatar que és una destrucció generalitzada, sobtada i en la que intervé el foc i que no va permetre als seus ocupants recuperar cap dels objectes que hi havia al seu interior. La qüestió està en poder distingir si es tracta d'una destrucció fortuïta o provocada i, en aquest darrer cas perquè i per qui.

No obstant, el fet que aquest enderroc correspongui cronològicament a la segona meitat del segle III d.C. el relaciona de manera directa amb una suposada crisi o període d'instabilitat general a l'Imperi romà. Les causes d'aquesta crisi han estat un tradicional motiu de discussió en la historiografia.

La major part dels historiadors però, estan d'acord en assignar a aquest període una sèrie de factors que alteren de manera important els fonaments de la vida romana. Així s'ha atribuït com a causa principal de la crisi la davallada del mode de producció esclavista (Santos, 1986, pp. 151-175) tot i que alguns han marcat l'accent en els aspectes socials, econòmics i polítics. És evident que tots aquests elements no juguen un paper aïllat, sinó que serà precisament la seva conjunció la que facilitarà aquesta decadència en sentit general.

En l'aspecte econòmic, que aquí ens interessa especialment per la troballa del conjunt monetari (Tremoleda et al., en premsa), la inflació serà cada vegada més difícil de controlar degut, en bona part al mateix exèrcit, ja que l'Estat haurà d'augmentar la pressió fiscal per mantenir-lo, enfront el constant perill bàrbar (Blanco, 1986, pp. 18-31). Aquesta política monetària comportarà una tendència a l'autosuficiència, sobretot del món rural, quedant al marge dels moviments monetaris i també una tesauretzació de numerari, que en alguns casos el seguiment de les

troballes dels tresors s'han volgut veure com un senyal inequívoc del pas de les incursions bàrbares (Santos, 1986, pp. 151-175), encara que darrerament s'ha fet una revisió més acurada (Campo & Gurt, 1974).

Un altre factor important dins aquesta crisi són precisament aquestes incursions bàrbares, que tradicionalment s'han assignat a dos moments: una primera, entorn el 260-264, portada a terme pels francs que afectaria Catalunya i una segona, la dels alamans entorn el 276. El seu pas però, ha estat sempre molt discutit en base al registre arqueològic de què es disposa (tresorets, destruccions de vil·les i ciutats), sobretot per l'abús que se n'ha fet, facilitant a vegades una explicació de diversos fenòmens massa simplista, l'hàbit de la qual encara no s'ha perdut (González & Abascal, 1987). Així mateix i en un sentit contrari, alguns autors neguen inclús l'existència de la segona onada d'invasions (Arce, 1978, pp. 258-269).

Dins aquestes consideracions socials no s'ha de descartar la possibilitat de revoltes internes en la pròpia societat rural que poguessin motivar destruccions. Malgrat tot, aquests aldarulls, si bé que a la Gàl·lia es comencen a fer patents ja des de finals del segle II i tot el segle III d.C., a Hispània no es manifesten de forma violenta fins les darreries del segle IV i el segle V d.C. (Santos, 1980, p. 247).

En el cas de Vilauba la destrucció la trobem perfectament detectada, però davant la complexitat que presenta el moment, la seva atribució a una causa concreta resulta, ara per ara, extremadament difícil. En aquest sentit, la continuació de l'excaució pot ajudar a aclarir i precisar alguns dels punts que aquí s'han exposat com el caràcter general o no de l'incendi de l'edifici.

Dins aquesta problemàtica hem de constatar que després d'aquesta destrucció es procedeix a la construcció d'un nou edifici, superposat a l'anterior i de característiques ben diferents, trets que juntament amb altres ens permeten hipotetitzar sobre un possible canvi de propietat i d'orientació productiva.

Seria interessant també poder esbrinar quin és el lapsus de temps que existeix entre l'enderroc del primer edifici i la posterior construcció ja que si la reocupació fos immediata la possibilitat d'una destrucció accidental seria més factible, fins ara però no ha estat possible determinar-ho amb exactitud degut a la migradesa del material que apareix en els estrats d'anivellació i preparació existents entre ambdós edificis.

Ara per ara però, aquesta reocupació que s'ha de situar en la primera meitat del segle IV d.C. ja que algunes de les formes ceràmiques que apareixen a l'interior de l'habitació XXX són presents també en els estrats d'anivellació entre la fase III i IV. Recordar també que hi ha aparegut T.S.A. Clara D, que comença a importar-se a principis del segle IV d.C. Sembla per tant que no existeix un període de temps molt llarg entre ambdós. El reaprofitament d'algunes estructures (hab. VIII i IX) ens fan inclinar més cap aquesta segona possibilitat, si bé no podem oblidar que l'activitat productiva es presenta de manera molt més clara i lleugerament diferent a l'anterior.

BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO M. (1955) *Las inscripciones ampuritanas griegas, ibéricas y latinas*, Monografías Ampuritanas, II, Barcelona.
- ALMAGRO M. (1955) *Las necrópolis de Ampurias*, vol II, *Necrópolis romanas y necrópolis indígenas*, Monografías Ampuritanas, III, Barcelona.
- ALSIUS P. (1895) *Ensaig historich sobre la vila de Banyolas*, Estampa de F. Mateu i Vilardell, Banyoles.
- ALSIUS R. & BUTINYÀ J. (1932 a) De les troballes romanes a Vilauba, *El Banyolí*, Banyoles, febrer de 1932, pp. 6-8.
- ALSIUS R. & BUTINYÀ J. (1932 b) Les troballes a Vilauba, *El Banyolí*, Banyoles, març de 1932, pp. 5-6.
- AQUILUÉ J. (1987) *Las cerámicas africanas de la ciudad romana de Baetulo (Hispania Tarraconensis)*, BAR International Series, 337, Oxford.
- ARCE J. (1978) La crisis del siglo III d.C. en Hispania y las invasiones bárbaras, *Hispania Antiqua. Revista de Historia Antigua*, VIII, Universidad de Valladolid, pp. 258-269.
- BAILEY D. M. (1988) *Catalogue of the Lamps in the British Museum, III*, London.
- BALLIL A. (1968) Marcas de ceramistas en lucernas romanas halladas en España, *Archivo Español de Arqueología*, 41, Madrid, pp. 158-178.
- BELTRÁN M. (1970) *Las ánforas romanas en España*, Zaragoza.
- BELTRÁN M. (1983) El aceite en Hispania a través de las ánforas: la concurrencia del aceite itálico y africano, *Producción y comercio del aceite en la antigüedad*, Segundo Congreso Internacional (Sevilla, 24-28 Febrero 1982), Madrid, pp. 515-549.
- BLANCO J. F. (1986) El sistema monetario romano, siglo III d.C. Crisis y reformas, *Revista de arqueología*, 64, Madrid, pp. 18-31.
- CAMPO M. & GURT J. M.^a (1974) El problema de la crisis del siglo III: Su reflejo en los hallazgos monetarios realizados en la costa catalana y las Baleares, *Numisma*, 165-167, Madrid.
- CARANDINI A. et al. (1985) *Settefinestre. Una villa schiavistica nell'Etruria romana*, vol. 2, *La villa nelle sue parti*, Ed. Panini, Módena.
- CASAS J. (1989) *L'Olivet d'en Pujol i els Tolegassos*, Sèrie Monogràfica, 10, Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Girona.
- CASAS J. & ROCAS X. (1989) Les llànties de la vil·la romana dels Tolegassos. Algunes precisions entorn la seva datació, *Cypsela*, VII, Girona, pp. 71-86.
- CASTANYER P. & ROURE A. (1986) Porqueres: Noves aportacions a la seva periodització partint de l'estudi ceràmic, *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles*, 1985, 2, Banyoles, pp. 175-186.
- CASTANYER P., ROURE A. & TREMOLEDA J. (1986) La vil·la romana de Vilauba (Camós). 9 anys d'excavacions -Resultats i perspectives-, *Revista de Banyoles*, 672, Banyoles, pp. 11-13.
- CASTANYER P., ROURE A. & TREMOLEDA J. (1987) Crònica de la desena campanya d'excavacions a la vil·la romana de Vilauba, *Butlletí d'Informació Municipal de Banyoles*, 71, Banyoles.
- CASTANYER P., ROURE A. & TREMOLEDA J. (1988 b) Dioses Lares. El larario de Vilauba, *Revista de Arqueología*, 89, Madrid, pp. 50-57.
- CASTANYER P., ROURE A. & TREMOLEDA J. (1989) Les darreres excavacions a la vil·la romana de Vilauba: la part residencial, *Tribuna d'Arqueologia*, 1988-1989, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, pp. 63-70.
- COROMINAS J. M.ª MARQUÉS J. (1967) *La comarca de Bañolas*, Catálogo Monumental de la Provincia de Gerona, III, Gerona.
- DENEAUVE J. (1969) *Lampes de Carthage*, París.
- Diversos Autors (1981) *Atlante delle forme ceramiche. I. Ceramica fine romana nel bacino mediterraneo (medio e tardo Impero)*, Enciclopedia dell'Arte Antica classica e orientale, Roma.
- FERNÁNDEZ CASTRO M.ª C. (1982) *Villas romanas en España*, Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes, Archivos y Bibliotecas, Madrid.
- GONZÁLEZ A. & ABASCAL J. M.^a (1987) La ocultación monetaria de la *τ'Ευλα*, Crevillente (Alicante) y su significación para el estudio de las invasiones del siglo III, *Lucentum*, VI, Alicante, pp. 183-196.
- GOUDINEAU Ch. (1968) *La céramique aretjene lisse*, École Française de Rome, París.
- HAYES J. W. (1972) *Late Roman Pottery. A catalogue of Roman Fine Wares*, The British School at Rome, London.
- HAYES J. W. (1980) *Ancient Lamps in the Royal Ontario Museum. I: Greek and Roman Clay Lamps*, Toronto.
- JONES R. F. J., KEAY S. J., NOLLA, J. Ma. & TARRÚS J. (1982) The late Roman villa of Vilauba and its context. A first report on field-work and excavation in Catalunya, North-east Spain, *The Antiquaries Journal*, LXII, part II, London, pp. 245-282.
- JONES R. F. J., KEAY S. J., NOLLA J. Ma. & TARRÚS J. (1984) Landscape, ancient settlement and survey archaeology in Catalunya, *Papers in Iberian archaeology*, B.A.R. International Series, 193, Oxford.
- KEAY S. J. (1983) The import of olive oil into Catalunya during the third century AD, *Producción y comercio del aceite en la antigüedad*, Segundo Congreso Internacional (Sevilla, 24-28 Febrero 1982), Madrid, pp. 351-568.
- KEAY S. J. (1985) Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean, *A typology and economic study: the catalan evidence*, BAR International Series, 196 (2 vols.), Oxford.
- LAMBOGLIA N. (1950) *Gli scavi di Albintimilum e la cronologia della ceramica romana, I, Campagne de scavo 1938-1940*, Bordighera.
- LAMBOGLIA N. (1958) Nuove osservazioni sulla "terra sigillata chiara" I (tipi A e B), *Rivista di Studi Liguri*, XXIV, Bordighera, pp. 257-330.
- LAMBOGLIA N. (1963) Nuove osservazione sulla "terra sigillata chiara" II, *Rivista di Studi Liguri*, XXIX, Bordighera, pp. 145-212.
- LANG, M. (1968) Dated jars of early imperial times, *Hesperia*, 24, Amsterdam, pp. 277-285.
- LAUBENHEIMER F. (1977) Amphores gauloises de la région de Nîmes, *Caesardunum*, 12, pp. 197-226.
- LAUBENHEIMER F. (1985) *La production des amphores en Gaule Narbonaise sous le Haut-Empire*, París.
- LAUBENHEIMER F. (1987) Production et fonction des amphores en Gaule sous l'Empire, *Céramiques hellénistiques et romaines*, vol. II, Besançon, pp. 191-202.
- LAUBENHEIMER F. (1989) L'atelier de Sallèles d'Aude. Des amphores sous les vignes, *Le Courrier du CNRS. Dossiers Scientifiques*, 73, París, pp. 47-48.
- MANACORDA D. (1977) Anfore, *Ostia IV*, "Studi Miscellanei", 23, Roma, pp. 165-171.
- MARTÍN, G. (1978) La "sigillata" clara: estat actual dels problemes, *Fonaments*, 1, Barcelona, pp. 152-199.
- NOLLA J. Ma. (1977) *La ciudad romana de Gerunda*, Tesi doctoral mecanografiada, U.A.B., Barcelona.
- NOLLA J. Ma. (1982) Vilauba (Camós), *Les excavacions a Catalunya en els darrers anys*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, pp. 338-339.
- NOLLA J. Ma. & AQUILUÉ J. (1984) Notes sobre una cassola de cuina de ceràmica africana procedent d'Empúries, *Informació Arqueològica*, 42, Barcelona, pp. 51-57.
- NOLLA J. Ma., CANES J. Ma. & ROCAS X. (1982) Un forn de terrissa a Llafranc (Palafrugell, Baix Empordà). Excavacions de 1980-1981, *Ampurias*, 44, Barcelona, pp. 147-183.
- NOLLA J. Ma. & CASAS J. (1984) *Carta arqueològica de les comarques gironines. El poblament d'època romana al N.E. de Catalunya*, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona.
- NOLLA, J. Ma. & PUERTAS C. (1988) Ceràmiques africanes i material d'importació baix-imperial del jaciment del Camp de la Gruta (Torroella de Montgrí, Baix Empordà), *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, 7, Girona, pp. 2-49.
- NOLLA J. Ma. & TARRÚS J. (1979) La campanya de 1978 a la vil·la romana de Vilauba, *Revista de Banyoles*, 538, Banyoles, p. 7.
- NOLLA J. Ma. & TARRÚS J. (1980) Noves excavacions a la vil·la romana de Vilauba (Camós), *Revista de Girona*, 90, Girona, pp. 17-24.
- NOLLA J. Ma., TARRÚS J. & CHINCHILLA J. (1985) La vil·la romana de Vilauba (Camós). La campanya de 1978 i els materials de 1932, *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles*, 1980-84, Banyoles, pp. 49-97.

- OSWALD F. (1931) Index of potter's stamps of terra sigillata "Samian Ware", London.
- OSWALD F. & PRICE D. (1920) *An Introduction to the study of Terra Sigillata*, London.
- PANELLA C. (1973) Anfore, *Ostia III*, "Studi Miscellanei", 21, Roma, pp. 463-621.
- PANELLA C. (1980) Le anfore africaine della prima, media e tarda età Imperiale: tipologia e problemi, *Actes du colloque sur la Céramique Antique*, (Cartago 1980), Carthage Dossiers, 1, Tunis, pp. 171-196.
- PAVOLINI C. (1977) Le lucerne fittili romane del Museo Nazionale di Napoli, *L'instrumentum domesticum di Ercolano e Pompei nella prima età imperiale*, Roma, pp. 33-51.
- PÉLICHET E. (1946) A propos des amphores romaines trouvées a Nyon, *Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte*, pp. 189-202.
- PONSICH M. (1961) *Les lampes romaines en terre cuite de la Maurétanie Tingitane*, Publications du Service des Antiquités du Maroc, fasc. 5, Rabat.
- PROVOOST A. (1976) Les lampes antiques en terre cuite. Introduction et essai de typologie générale avec des détails concernant les lampes trouvées en Italie, *Antiquité Classique*, XLV, Bruselas, pp. 5-39 i 550-586.
- ROBINSON H. S. (1959) *The Atheaian Agora, V. Pottery of the Roman period*, The American School of Classical Studies at Athens, Princeton, New Jersey.
- ROURE A. (en premsa), La primera experiència amb l'escola anglesa: Vilauba, *Praxis*, 1.
- ROURE A., CASTANYER P., NOLLA J. Ma., KEAY S. J. & TARRÚS J. (1988) *La vil·la romana de Vilauba (Camós). Estudi d'un assentament rural (campanyes de 1979-85)*, Sèrie Monogràfica, 8, Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Girona.
- SALOMONSON J. W. (1960) The "Fancy Dress Banquet". Attempt at interpreting a roman mosaic from El Djem, *Bulletin van Vereeniging tot Berordering der Kennis van de Antieke Beschaving*, XXXV.
- SALOMONSON J. W. (1968) Étude sur la céramique romaine d'Afrique; Sigillée claire et céramique comune de Henchir El Ouiba (Raqqada) en Tunisie centrale, *Bulletin Antieke Beschaving*, XLIII.
- SANMARTÍ E. (1980) Dos vasos cerámicos de sigillata Clara tipo El Aouja, del Museo Arqueológico de Barcelona, *Ampurias*, 41-42, pp. 409-416.
- SANTOS N. (1980) Movimientos sociales en la España del Bajo Imperio, *Hispania*, 145, C.S.I.C.
- SANTOS N. (1986) Las invasiones germanas del siglo III en Hispania. Estado de la cuestión, *Memorias de Historia Antigua*, VII, Universidad de Oviedo, pp. 151-175.
- SOLÍES J. Ma. (1989) Ca l'estanquer (St. Feliu de Llobregat), *I Jornades Arqueològiques del Baix Llobregat, Pre-Actes*, Castelldefels, pp. 334-345.
- TARRÚS, J. (1982) Vilauba. Les arrels romanes, *El Bagant*, 13, Banyoles, pp. 19-25.
- TCHERNIA A. (1980) Quelques remarques sur le commerce du vi et les amphores, *Roman Seaborne Commerce. Memoirs of the African Academy in Rome*, XXXVI, pp. 305-312.
- TED'A (1987) *Els enterraments del parc de la ciutat. La problemàtica funerària de Tarraco*, Memòries d'excavació, 1, Tarragona.
- TED'A (1989) *Un abocador del segle V d.C. en el Fòrum provincial de Tarraco*, Memòries d'excavació, 2, Tarragona.
- TORTORELLA S. (1987) La ceràmica africana: Un riesame della problematica, *Ceràmiques hellénistiques et romaines*, vol. II, Besançon, pp. 279-327.
- TREMOLEDA J., ROURE A. & CASTANYER P. (1987) Recull i estudi dels materials romans de l'àrea de Banyoles, *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles*, 1986-1987, Homenatge a Pere Alsius i Torrent, Banyoles, pp. 121-145.
- TREMOLEDA J., CASTANYER P. & ROURE A. (1989) Vilauba: estudi preliminar del larari de la vil·la, *Cypsela*, VII, Girona, pp. 49-69.
- TREMOLEDA J., ROURE A. & CASTANYER P. (en premsa) Troballa d'un conjunt monetari a Vilauba (Banyoles, Girona), *Empúries*, 47-50, Barcelona.
- VEGAS M. (1973) *Ceràmica común romana del Mediterráneo occidental*, Barcelona.
- VERNHET A. (1975) *Notes sur la terre sigillée de la Graufesenque*, Millau.
- VILLEDIEU F. (1986) Turrus Libisonis, Porto Torres (Sardenya). Il contesto della Mura, *Giardina*, pp. 145-162.
- WAGNER J. (1978) Yacimiento arqueológico submarino en la costa de Almazora (Castellón), *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonense*, 5, 1978, Castellón de la Plana, pp. 389-390.
- ZEVI F. & TCHERNIA A. (1969) Amphores de Byzacène au Bas-Empire, *Antiquités Africaines*, pp. 173-214.